

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Litteraturvetenskapliga institutionen
D-uppsats

Mellan Kvinno- och 'kvinna', feminister emellan.
En metateoretisk studie om den 'lingvistiska vändningen' i den svenska
feministiska litteraturvetenskapen

VT 2007
Anna Klara Bojö
Handledare: Anna Nordenstam

Innehållsförteckning

1. Inledning 3

1.1. Bakgrund 3

1.2. Syfte och frågeställningar 5

1.3. Teoretiska utgångspunkter, metod och material 6

2. Tidigare forskning 12

3. Brytpunkt och fransyskornas tid 16

3.1. Brytpunkt. Teoretiska diskussioner 16

3.1.1. *Brytpunkten 1984* 16

3.1.2. *I kölvattnet av Sexual/Textual Politics* 19

3.1.3. *Bortom dekonstruktionen?* 20

3.2. Fransyskornas tid? Litteraturvetenskaplig praxis 22

3.2.1. *Birgitta Holm och tvisten om litteraturtolkningens regler* 22

3.2.2. *Teoretiskt paradigmskifte eller ej?* 26

3.2.3. *Dekonstruktion och rekonstruktion – en ny feministisk litteraturvetenskap i sikte?* 28

4. Vändpunkt 32

4.1. Kampen om Kristeva 32

4.1.1. *Upptakt* 32

4.1.2. *Dialogperspektivet – ett tveeggat verktyg* 34

4.1.3. *Det symboliska och det semiotiska – begreppskonfusion* 37

4.2. Vändpunkt 39

4.2.1. *Vändpunkten 1994* 39

4.2.2. *I de franska efterdyningarna* 40

5. Efterreflektion. Avslutande diskussion 42

Litteraturförteckning 45

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Inom den feministiska litteraturvetenskapliga disciplinen brukar man tala om att ett teoretiskt paradigmskifte skedde i mitten på 1980-talet, då den så kallade 'franska feminismen', främst förknippad med de tre namnen Hélène Cixous, Luce Irigaray och Julia Kristeva, inspirerade litteraturforskare att med poststrukturalistiska teorier om kön, och med utgångspunkt i psykoanalys och dekonstruktion, tänka om disciplinens premisser och målsättningar.¹ Kortfattat kan man förklara föreställningen om detta paradigmskifte som ett avståndstagande från den tidigare så kallade 'angloamerikanska' kvinnolitteraturforskningen,² eller gynokritiken, som främst förknippas med nyupptäckter av kvinnliga författare, och nyläsningar av redan kända kvinnliga författare, och där forskningen ofta hade som syfte att (åter)skapa specifika kvinnolitteraturhistorier eller beskriva kvinnliga skaparstrategier.³ Kritikerna hävdade att kvinnolitteraturforskningen saknade teoretisk och metodologisk skärpa vad gällde föreställningar om såväl kön och feminism som litteraturvetenskap, och vidare att de med sin kartesiska syn på individen riskerade att fastna i en tanketradition där kvinnan kvarstod som den Andra och de patriarkala humanistiska teoretiska utgångspunkterna förblev tillsynes okritiserade.⁴ Med introduktionen av de franska tänkarna uppmanades feministiska litteraturforskare till förändring. Teorier om hur könade subjekt bör förstås som språkliga konstruktioner, och begreppet 'kvinna' som opererande som det tysta, negativa Andra i filosofiska och psykoanalytiska diskurser, gav upphov till nya utgångspunkter för feministisk litteraturforskning. Om man tidigare sökt (re)konstruera undertryckta kvinnolitteraturtraditioner utifrån kvinnliga författares texter och skapa alternativa kvinnliga kanon, ifrågasattes nu den politiska sprängkraften i ett sådant adderande projekt. Teorier som utgick från enhetliga kategorier som 'Kvinno-' och projekten att konstruera nya enhetliga

¹ För en god introducerande översikt och diskussion om den internationella feministiska litteraturforskningens historia hänvisas till Irene Iversen, "Innledning", i Irene Iversen (red.): *Feministisk litteratur teori* (Oslo, 2002) s. 9 – 63. Här ägnas en betydande del av resonemanget till detta teoretiska och metodologiska skifte. Min fortsatta bakgrundsteckning stödjer sig främst på Iversens uppsats.

² Den angloamerikanska kvinnolitteraturforskningen anses vara den 'andra fasen' i den moderna feministiska litteraturforskningens historia vilkens 'första fas', som fokuserade på sexistiska framställningar av kvinnor i litteratur skriven av män, då förläggs till slutet på 1960-talet och internationellt kopplas till bland annat Kate Millets *Sexual Politics* (1969) (jfr. Ibid. s. 16f).

³ Litteraturforskare som Elaine Showalter, Sandra Gilbert och Susan Gubar, samt Ellen Moers anses representativa för denna 'andra fasens' kvinnolitteraturforskning. Showalters *A Literature of their Own* (1977), Moers *Literary Women* (1979) och Gilberts och Gubars *The Madwoman in the Attic* (1979) är alla exempel på olika sorters kvinnolitteraturhistorieskrivningar där kvinnliga författares texter diskuteras och relateras inom specifikt kvinnliga litterära traditioner och skaparstrategier (jfr. Ibid. s. 19 – 22).

⁴ Ibid. s. 24ff.

kategorier som kvinnokanon eller kvinnohistoria, kritiserades för att bygga på patriarkala föreställningar som fallogocentriskt skapar och placerar sig inom dikotomiska hierarkier. Istället förespråkades ett dekonstruerande projekt som skulle visa de språkliga underliggande föreställningarna om 'kvinnan' som den Andra i redan existerande diskurser.⁵ Några viktiga konsekvenser för litteraturvetenskapen blev förkastandet av det enhetliga kön- författar- och textsubjektet, vilket medförde ett ökat intresse för modernistiska texter och estetik. Vidare banade en ökad skepsis mot biografiska, och till viss del även historiska, metoder och teorier väg för forskning som fokuserade på analyser av enskilda texters retoriska och språkliga strukturer, ofta med psykoanalytiska inslag.⁶ Med den poststrukturalistiska eller 'lingvistiska vändningen' flyttades således fokus från ett kvinnolitteraturhistoriskt och kvinnoförfattarcentrerat forskningsperspektiv, och istället premierades textanalyser som visade på språkets konstituerande funktion, och dess motsägelsefullhet och meningsöverskridande potential kopplades till den feministiska frigörelsen, eller åtminstone friläggandet, av det metafysiska begreppet 'kvinna'.

De franska poststrukturalistiska teorierna angav nya sätt att tänka kring relationerna mellan språk, kön och feminism där språket fick en helt central plats i den feministiska analysen och kampen, och för feministiska litteraturvetare innebar detta nya spännande sätt att ifrågasätta ämnets grundvalar liksom att närma sig och analysera texter. Men samtidigt gav de alltså upphov till ett ifrågasättande av premisserna för, och de feministiska målsättningarna med, den tidigare kvinnolitteraturforskningen. En helt central text i detta skeende var den norska litteraturvetaren Toril Moi doktorsavhandling *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (1985).⁷ Mois avhandling hade, när den kom, flera syften; dels att kritiskt granska den angloamerikanska feministiska litteraturteorins idétradition sedan slutet av 60-talet, som utifrån poststrukturalistiska teorier kritiserades för att bygga på västerländska, patriarkala och enhetliggörande idéstrukturer. Dels tjänade *Sexual/Textual Politics* som, en inte helt opartisk, engelskspråkig introduktion till de tre fransyskorna Cixous, Irigaray och Kristeva. Avhandlingen erhöll såväl en diskuterande genomgång av fransyskornas centrala begrepp och teorier som en diskussion om de franska feministiska teoriernas för- och nackdelar. Hos Moi aktualiserades en rad frågor om underliggande förståelsegrunder för relationen mellan författare, text och kön inom feministisk litteraturvetenskaplig teori och metod. Var det fruktbart att skriva separata kvinnliga litteraturhistorier, eller innebar ett sådant projekt

⁵ Ibid. s. 32f.

⁶ Ibid. s. 33.

⁷ Toril Moi, *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory* (diss.) (London, 1985).

snarare att man inkorporerade kvinnliga författare i en patriarkal litteraturvetenskaplig praktik? Var det litteraturvetenskapligt försvarbart att läsa kvinnors fiktion som vittnesmål om något genuint kvinnligt? Vilken var den politiska konsekvensen av att hävda en estetisk specificitet i (alla?) kvinnliga författares texter; gav det inte upphov till en obotlig essentialism? Vilken vikt skulle den feministiska litteraturvetaren egentligen tillskriva det kvinnliga författarsubjektet; var den kvinnliga författarens position som den feministiska litteraturvetenskapens främsta studieobjekt legitim, eller borde det, med fransk terminologi, vara 'den kvinnliga subjektspositionen i språket', marginaliserade och struktursprängande överskridanden av patriarkala kategoriseringar som intresserade disciplinen?⁸

1.2. Syfte och frågeställningar

Om den internationella feministiska litteraturvetenskapen kan sägas ha genomgått ett paradigmskifte i poststrukturalistisk anda, så tycks det inom den svenska feministiska disciplinen finnas olika uppfattningar om huruvida något skifte ägt rum. I ett introducerande kapitel "Feministisk litteraturkritik i förvandling" i *Litteraturvetenskap – en introduktion* (1998) skriver till exempel Lisbeth Larsson att man "snarare [kan] säga att såväl den franska teorin som genusperspektivet kommit att integreras i det gynokritiska perspektivet, och förnya detta",⁹ det vill säga det perspektiv som premierar kvinnliga författare och deras texter är alltjämt det dominerande. Kerstin Munck, däremot, menar i sitt översiktskapitel om den genusinriktade litteraturvetenskapen "Genusforskningens utveckling: litteraturvetenskap" i *Genusvägar* (2002), att disciplinen starkare influerats av franska teorier och till och med att det "i vårt land inom litteraturvetenskapen cementerat[s] en skiljelinje mellan angloamerikansk sociologisk inriktning och kontinentaleuropeisk litteraturteori."¹⁰

Vilka influenser har den franska feminismen med sina poststrukturalistiska, dekonstruktivistiska och psykoanalytiska teorier då haft på den svenska feministiska litteraturforskningen? Som tidigare litteraturstudent i England och kanske framförallt influerad av den internationella Virginia Woolf-forskningen som, sedan Mois avhandling, genomgår ständiga stridigheter vad gäller 'fransk', språkteoretisk, kontra 'angloamerikansk', biografisk och historisk fruktbarhet för ämnet, har jag undrat över vad som inom den svenska

⁸ För en god introduktion till Mois projekt och ståndpunkt i den diskussion som förs i avhandlingen *Sexual/Textual Politics* hänvisas till introduktionskapitlet: "Introduction: Who's afraid of Virginia Woolf? Feminist readings of Woolf" s. 1 – 18. Se även Iversen, s. 23ff.

⁹ Lisbeth Larsson, "Feministisk litteraturkritik i förvandling", i Staffan Bergsten (red.): *Litteraturvetenskap – en introduktion* (2:a utg. Lund, 2002) s. 126.

¹⁰ Kerstin Munck, "Genusforskningens utveckling: litteraturvetenskap", i Karin Landmér och Hanna Wetterholm (red.): *Genusvägar* (Malmö, 2002) s. 201.

disciplinen tycks vara en relativ avsaknad av teoretiskt paradigmskifte, och brist på motsättningar mellan franska och angloamerikanska teorier. Syftet med den här uppsatsen är därför att undersöka hur fransk feministisk teoribildning, här avsedd de tre ovannämnda Cixous, Irigaray och Kristeva, influerat den svenska feministiska litteraturvetenskapen. Hur och var har dessa tänkare introducerats, vilka begrepp har antagits, och hur har de använts? Hur ser mottagandet ut av den franskinfluerade feministiska litteraturforskning i Sverige, och genererar det även här en debatt om den feministiska litteraturvetenskapens teoretiska premisser och mål? Uppsatsen avser att teckna en närhistorisk exposé med början i 1980-talet, i syfte att lyfta fram och diskutera frågan om den 'lingvistiska vändningen' i det svenska feministiska litteraturvetenskapliga fältet.

1.3. Teoretiska utgångspunkter, metod och material

Where we [the Anglo-American feminists] were empirical, they [the French feminists] were theoretical; [...] If we were looking for a homogenous female tradition in art or history, they insisted that female writing could only ever be visible in the gaps, contradictions or margins of patriarchal discourse. And when we were looking for women writers, they sought feminine writing, which, they confusingly claimed, could equally well be produced by men.¹¹

Mois doktorsavhandling *Sexual/Textual Politics* är, som redan nämnts, helt central vad gäller lanseringen av ett poststrukturalistiskt paradigmskifte inom den feministiska litteraturvetenskapliga disciplinen. Utgångspunkten hos Moi var att den feministiska kampens främsta mål borde vara att dekonstruera de binära motsättningarna mellan begreppen 'kvinna' och 'man' (till skillnad från till exempel ett särskiljande upphöjande av kvinnor eller för den delen 'enkönad' jämställdhetspolitik), samt att utsätta förståelsen för dess kopplingar till kvinnlighet och maskulinitet för kritisk analys.¹² För den feministiska litteraturvetenskapen innebar detta ett nödvändigt övergivande av den traditionella humanistiska litteratursyn som Moi menade att stora delar av den angloamerikanska feministiska litteraturvetenskapen arbetade utifrån; framförallt synen på det estetiska objektet (texten) som ett avläsbart enhetligt uttryck för (kvinnlig) erfarenhet,¹³ och disciplinens mål som ett okritiskt upphöjande av den kvinnliga författaren ifrågasattes.¹⁴ Andra, som Moi menade, teoretiskt undermåliga litteraturvetenskapliga teorier som angloamerikanskorna laborerade med ackompanjerades

¹¹ Citatet är hämtat från: Toril Moi, "Introduction. Feminist Thought and the Women's Movement", i Toril Moi (red.): *French Feminist Thought* (Oxford/New York, 1987) s. 5. Dessa introducerande ord summerar på ett koncist och klargörande sätt den grundläggande argumentationen i *Sexual/Textual Politics*.

¹² Moi, 1985, s. 13.

¹³ Ibid. s. 4 – 8.

¹⁴ Ibid. s. 16f.

även de av ett ickereflekterande adderande feministiska projekt. Enkelt kan den feministiska litteraturvetenskapliga praxis som Moi ställde sig skeptisk till illustreras som följande:

Litteraturvetenskap: Avsändare > Meddelande > Mottagare

Feminism: (kvinnlig) Avsändare > (kvinnligt) Meddelande > (kvinnlig) Mottagare

Ett sådant projekt, litteraturvetenskapligt såväl som feministiskt, avvisas av Moi med hänvisning till postmoderna teorier om det splittrade människo- och textsubjektet, och i poststrukturalistisk anda anklagades de angloamerikanska feministerna för att oreflektat arbeta utifrån patriarkala idégrunder:

[...] the traditional humanism they [the Anglo-American feminists] represent is in effect part of patriarchal ideology. At its centre is the seamlessly unified self – either individual or collective [...] As Luce Irigaray or Hélène Cixous would argue this integrated self is in fact a phallic self [...] Gloriously autonomous, it banishes from itself all conflict, contradiction and ambiguity. In this humanist ideology the self is the *sole author* of history and of the literary text [...] History or the text become nothing but the 'expression' of this unique individual: all art becomes autobiography, a mere window on to the self and the world, with no reality of its own. [...] the search for a unified individual self, or gender identity or indeed 'textual' identity in the literary work must be seen as drastically reductive.¹⁵

En traditionell humanistisk litteratursyn och ett adderande feministiskt projekt utför inte den önskvärda dekonstruktionen av de för den humanistiska litteraturvetenskapen centrala tankegrunderna som anses vila på en patriarkal logik, utan laborerar istället med en enhetliggörande och 'nedstängande' syn på såväl kön- som författar- och textsubjektet, menade alltså Moi.

Den franska poststrukturalistiska feminismens teoribygge, representerad av Cixous, Irigaray och Kristeva, framhålls i Moïs avhandling som ett alternativ till den hårt kritiserade angloamerikanska litteraturvetenskapen. De tre har en gemensam grund i Jacques Lacans lingvistiska psykoanalys, och har sålunda en förståelse för språket och könsskillnaderna som helt centrala i konstituerandet av subjektet, men annars är de tre fransyskorna knappast homogena tänkare, och deras arbetsområden och fokus är mycket olika.

Cixous och Irigarays arbeten framhålls av Moi som intressanta feministiska dekonstruktioner av patriarkala diskurser. I *La jeune née* (1975) visar Cixous hur språket struktureras efter en grundläggande dikotomi baserad på de binära könsskillnadernas logik.¹⁶ Kvinnan kan inte existera inom den patriarkala logiken menar Cixous: "[a]ntingen är kvinnan

¹⁵ Ibid. s. 8 och 10.

¹⁶ Ibid. s. 104f. För ett utdrag ur *La jeune née* översatt och tolkad på svenska av Ebba Witt-Brattström se: "Utdrag ur *La jeune née* (Den yngsta), 1975", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:4 s. 18 – 22.

passiv eller så existerar hon inte.”¹⁷ Ett liknande resonemang för Irigaray i sin dekonstruktivistiska genomgång av bland annat den psykoanalytiska diskursen i avhandlingen *Spéculum de l'autre femme* (1974). Med en lekfull dekonstruktion, som hon benämner ’mimikry’, visar Irigaray hur den underliggande logiken i olika filosofiska diskurser och i den freudianska diskursen är att kvinnan är ’könet som inte är ett’ – hennes kastrerade vara är ett negerat måste för att den psykoanalytiska logiken skall fungera.¹⁸ Enligt Moi är Cixous och Irigarays dekonstrueranden av patriarkala diskurser mycket givande. Mer skeptisk är hon dock till deras respektive teoretiserande om en ’kvinnlig skrift’ – *écriture féminine* eller *parler femme*.¹⁹ Dessa begrepp avser att utarbeta en språklig praxis som undkommer det patriarkala språkliga systemet, som inte bara underminerar utan även överskrider dess logik. Men att definiera ett positivt alternativ till den patriarkala ordningen är att konstruera nya metafysiska begrepp som betecknar kvinnan, menar Moi. Att detta hos de båda teoretikerna tar sig ut i termer av kvinnlig morfologi gör vidare att Moi, framförallt i relation till Irigaray, varnar feministiska forskare för att falla in i en essentialistisk och biologistisk retorik, som i sig är en välkänd patriarkal strategi för att hålla kvinnor undertryckta.²⁰

De teorier Moi främst tar fasta på och framhåller i *Sexual/Textual Politics* är dock litteraturvetaren och psykoanalytikern Julia Kristevas. Kristeva är också onekligen den av de tre fransyskorna som haft mest inflytande på den svenska feministiska litteraturvetenskapen. Det som främst tycks tilltala Moi med Kristevas teorier är hennes ovilja att definiera kvinnan; ’kvinnan’, enligt Kristeva, kan bara förstås som det språkliga negativa som patriarkatet undertrycker och marginaliserar, och till skillnad från Cixous och Irigaray söker Kristeva inte formulera någon ny kvinnlighet eller alternativ språklig praxis; istället ifrågasätter hon fruktbarheten av en politik som utgår från tanken om en avgränsad identifierbar identitet.²¹ Denna anti-essentialistiska hållning finner Moi mycket tilltalande; om kvinnan kan sägas existera så är det som en ’språklig position’ som marginaliseras av patriarkatet.²²

Vidare beaktar Moi Kristevas ’revolutionära poetik’ och visar på vissa gemensamma beröringspunkter med teorin om ’kvinnan’ som marginaliserad. Kristeva menar att såväl ’symboliska’ (betecknande) som ’semiotiska’ (ickebetecknande men betydelsebärande företeelser, som upprepningar, rytm, tystnader) processer i språket måste beaktas i all språklig analys, och att ett revolutionärt språk går att skönja i framförallt modernistisk poesi som

¹⁷ Cixous, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:4 s. 18.

¹⁸ Moi, 1985, s. 129 – 135.

¹⁹ Ibid. s. 110 – 121 och s. 143 – 147.

²⁰ Ibid. s. 145f.

²¹ Ibid. s. 163.

²² Ibid. s. 166f.

vittnar om/söker formulera en ny syn på det splittrade subjektet (det mänskliga såväl som det textuella). Moi i sin tur hävdar att eftersom patriarkala diskurser marginaliserar såväl 'det semiotiska' som 'kvinnan' i språket, och eftersom 'det semiotiska', härstammar från den pre-oidipala choran, så borde "[a]ny strengthening of the semiotic, which knows no sexual difference, [...] lead to a weakening of traditional gender divisions".²³ Samtidigt gör hon vissa förbehåll vad gäller den politiska sprängkraften i denna teori: "it is still not clear *why* it is so important to show that certain literary practices break up the structures of language when they seem to break up little else",²⁴ menar Moi. Även om Moi alltså ställer sig frågande till det semiotiskas revolutionära potential för en politisk och social feminism framhåller hon Kristevas teorier som intressanta för feministiska litteraturforskare eftersom de öppnar upp för en djupare förståelse för språk och därmed litteratur (och människor) som komplexa processer.²⁵ Likaså berör Moi Kristevas idé om moderskapets revolutionära potential som intressant för feministiska forskare.²⁶

I *Sexual/Textual Politics* anges inga direkta riktlinjer för hur en ny feministisk litteraturvetenskap bör se ut; avhandlingen är snarare en uppmaning till feminister att beakta de egna teoretiska premisserna, och framförallt akta sig för att falla i en essentialistisk fälla som homogeniserar kvinnor och deras skrivande. Den diskussionsram, baserad på motsatsstrukturen essentialism/konstruktivism, inom vilken Moi placerade sin framställning, kan nu tyckas något problematisk. Idag, när essentialism/konstruktivism dikotomin blivit dekonstruerad,²⁷ kan man fråga sig vad såväl Moïs kritik av angloamerikanskorna som hennes introduktion av de franska teoretikerna i samband med ett starkt ställningstagande mot essentialismbegreppet gjort för förståelsen av dessa teorier? Att begrepp som Irigarays 'talande läppar', eller Cixous *écriture féminine* blev introducerade under stränga former av anti-essentialistisk retorik kan väl tänkas ha komplicerat förståelsen för deras idéer.

För den här uppsatsen har Moïs avhandling flera funktioner; som en produkt av, men också en central medskapare till, brytpunkten mellan 'angloamerikansk' feministisk

²³ Ibid. s. 165.

²⁴ Ibid. s. 171.

²⁵ Ibid. s. 172. Se även s. 78. Här sammanfattar Moi dels den kritik som hon riktar mot den angloamerikanska feminismen samt uttrycker på ett konkret sätt sin egen syn på litteratur, text och läsande som ligger till grund för hennes argumentation: "[...] texts are seen as signifying processes, and both writing and reading [is] grasped as textual production". Samma idé uttrycks på ett något annorlunda sätt i försvaret av Woolf då Moi poängterar att "the politics of Woolf's writing [is located] *precisely in her textual practice*." (s. 16).

²⁶ Ibid. s. 168.

²⁷ Jfr. Iversen, s. 46f. Som Iversen här påpekar är Moi själv en av de feministiska teoretiker som är med och skapar detta perspektivskifte och argumenterar för att lämna dikotomin essentialism/konstruktivism därhän. För vidare läsning hänvisas till: Toril Moi, "What is a Woman? Sex, Gender and the Body in Feminist Theory", i *What is a Woman?* (Oxford, 1999) s. 3 – 120.

litteraturvetenskap och 'fransk', poststrukturalistisk sådan, är *Sexual/Textual Politics* en milstolpe i den feministiska litteraturvetenskapliga historieskrivningen och tidsmässigt något av en startpunkt för min uppsats. Mois avhandling både tecknar och skapar den tes om en brytpunkt eller paradigmskifte inom den feministiska litteraturvetenskapliga disciplinen som den här uppsatsen utgår från. Men trots Mois centrala funktion för detta arbete förhåller jag mig inte okritisk till hennes projekt; tvärtom finns det, som jag vidrört ovan, flera punkter som kan ifrågasättas och diskuteras. En fullständig konsensus med Moi är dock inte nödvändig här, utan *Sexual/Textual Politics* bör förstås som en grundläggande text vad gäller den teoretiska utgångspunkten om en brytpunkt inom den feministiska litteraturvetenskapen, och har funktionen av att ange flera intressanta frågeställningarna vad gäller feministisk teori och metod som uppkommer i samband med introducerandet av fransk feministisk teori inom disciplinen.

Utifrån föreställningen om en ovan tecknad brytpunkt avser jag att undersöka om, hur och i vilken mån svenska feministiska forskare förhåller sig till ett potentiellt teoretiskt och metodologiskt skifte. I likhet med Mois *Sexual/Textual Politics* är jag främst intresserad av den teoretiska reflektionen och diskussionen, men mitt undersökningsmaterial består av såväl teoretiska inlägg som litteraturvetenskapliga analyser i såväl artiklar och uppsatser som doktorsavhandlingar. För att lyfta diskussionen har jag även tagit del av fakultetsopponenters och anmälares kritik i framförallt *Samlaren*. Då det endast finns mycket lite tidigare forskning på området har den här uppsatsen även något av en kartläggande karaktär, framförallt vad artiklar och uppsatser i tidskrifter anbelangar. Urvalet av doktorsavhandlingar har däremot avgränsats till det urval som finns i tidigare forskning. Dock är det, som sagt, de teoretiska reflektionerna om ett potentiellt paradigmskifte som varit av största intresse, och jag har således inte haft för avsikt att redovisa varje artikel, essä eller litteraturvetenskaplig analys som vidrör min frågeställning. Under arbetets gång har istället vissa tendenser och diskussioner visat sig framträdande. Dessa tendenser har jag tagit upp för diskussion och exemplifierat utifrån relevant material.

Jag har valt att disponera materialet över två huvudkapitel som är indelade i kronologisk ordning: 'Brytpunkt och fransyskornas tid' 1984 – 1989 och 'Vändpunkt' 1990 – 1995. Dessa femårsperiodsindelningar har fungerat som organiserande princip, och skapar således något av en chimär skiljelinje i diskussionen.

En tidsmässig avgränsning har också varit nödvändig att göra, och här har jag valt att i enlighet med tidigare forskning avsluta den analyserande undersökning år 1995. Att fortsätta att på egen hand kartlägga såväl teoretiska diskussioner som avhandlingar och analyser fram

till dags dato är en alldeles för stor uppgift inom ramen för denna uppsats. Det faktum att man också kan skönja ett avtagande intresse för de frågeställningar som präglar denna uppsats runt tidpunkten 1995 gör att det faller sig naturligt att där sätta punkt.

2. Tidigare forskning

De metateoretiska studierna om den svenska feministiska litteraturvetenskapen är få. Anna Nordenstam arbetar för närvarande med projektet ”Den feministiska litteraturforskningens utveckling och etablering i Sverige ca. 1965 – 1985”,²⁸ som alltså undersöker den tidigare fasen av den feministiska disciplinen, men de studier som ännu finns tillgängliga är översiktliga till sin karaktär.

Helena Forsås-Scotts artikel ”From Concepts of Woman Studies to Gendered Texts: Feminist Literary Criticism in Sweden” i *Women's Studies International Forum* (1995) ger en kort utredning av hur metodologiska intressen skiftat inom disciplinen.²⁹ Med utgångspunkt i 1960-talet och Karin Westman Bergs seminarier diskuterar Forsås-Scott först hur amerikansk-inspirerad forskning, det vill säga återupptäckter av kvinnliga författarskap och analyser med sociologiska förtecken, dominerade fältet fram till 1980-talet, då de fransk-inspirerade teorierna gavs övervägande intresse. Retrospektivt förlägger Forsås-Scott vändpunkten till 1984, och ser Gunilla Domellöfs artikel ”Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen” i *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* temanummer ”Kvinnolitteraturforskning” från samma år, som indikativt för ett mer generellt teoretiskt skifte inom ämnet.³⁰ Utifrån uppfattningen om detta skifte tar Forsås-Scott upp en rad litteraturvetenskapliga arbeten som influerats av framförallt Julia Kristevas teorier: Birgitta Holms *Selma Lagerlöf och ursprungets roman* (1984), Domellöfs *I oss är en mångfald levande* (1986) om Karin Boye, liksom Witt-Brattströms *Moa Martinsson: Skrift och drift i trettioalet* (1988) och *Ur könets mörker* (1993), samt Eva Adolfssons essäsamling *I gränsland* (1991) framhålls som exempel på nyare feministisk litteraturforskning.³¹ Forsås-Scott visar i sin artikel på en, vid mitten på 1990-talet, växande mångfald inom den svenska feministiska litteraturvetenskapen, men gör samtidigt flera intressanta anmärkningar vad gäller den i internationella sammanhang jämförelsevis återhållsamma attityden inom disciplinen. Här framhålls inte bara att landets storlek (alltså hur litet Sverige är) gör fältet mindre dynamiskt än i till exempel Storbritannien, utan Forsås-Scott gör även en intressant koppling mellan politik och litteraturteori och hävdar att den jämställdhetsfeminism som

²⁸ För en introducerande artikel hänvisas till Anna Nordenstam, ”Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäråret 1967 – 68”, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005:4 s. 55 – 65.

²⁹ Helena Forsås-Scott, ”From Concepts of Woman Studies to Gendered Texts: Feminist Literary Criticism in Sweden”, i *Women's Studies International Forum* 1995:2 s. 223 – 233.

³⁰ Ibid. s. 228.

³¹ Ibid. s. 228f. och s. 231.

präglat det politiska klimatet i Sverige haft hämmande effekt på den litteraturvetenskapliga forskningen.³² Forsås-Scotts tes är att det könsskillnadstänkande som är centralt för fransk feminism helt enkelt är svårt att acceptera inom idéstrukturerna för svensk jämställdhetspolitik.

Lisbeth Larssons, i introduktionen nämnda kapitel, "Feministisk litteraturkritik i förvandling" diskuterar den feministiska litteraturforskningen både internationellt och i Sverige. Även här kan man läsa hur den svenska feministiska litteraturvetenskapen i internationella sammanhang tycks vara jämförelsevis återhållsam i sina teoretiska och metodiska förnyelseprocesser. Medan det litteraturvetenskapliga forskningsfältet i andra länder beskrivs som i ständig förvandling och "föremål för strid och omdefinieringar", karaktäriseras Sverige som fast i en "explorativ nyupptäckarfase" långt in på 1990-talet,³³ och Larsson fastslår att en "kvinnohistorisk [...] tradition [...] hela tiden dominerat den svenska forskningen inom området."³⁴ Utifrån denna uppfattning menar Larsson att till exempel Witt-Brattströms avhandling om Moa Martinson eller Eva Adolfssons *I gränsland* utgör exempel på forskning som förvisso inspirerats av fransk feminism, men att de fortsatt har haft som syfte att "lyfta fram det kvinnliga, avvikande och särskilda" i kvinnliga författarskap.³⁵ Inom dikotomin angloamerikansk/fransk tradition menar Larsson att den svenska forskningen alltjämt ägnar sig åt gynokritiska studier och åt att (åter)skapa en specifik kvinnotradition. Till skillnad från Forsås-Scott, som trots allt såg att fältet förändrades under slutet av 1980- och början på 1990-talet, ser Larsson ingen tydlig brytpunkt eller särskild tendens till teoretiskt paradigmskifte inom den svenska feministiska litteraturforskningen.

En något annan syn ger Kerstin Munck i uppsatsen "Genusforskningens utveckling: litteraturvetenskap" i antologin *Genusvägar* som också nämndes i inledningen. Munck tar fasta på de två litteraturvetenskapliga temanummer som *Kvinnovetenskaplig tidskrift* publicerade 1984 och 1994, och menar att skillnaderna i fokus visar på vilken väg disciplinen tagit; i 1984-års upplaga framhåller Munck, liksom Forsås-Scott, Domellöfs presentation av angloamerikansk och fransk teori, samt Witt-Brattströms introduktion av Julia Kristeva som indikerande ett franskinfluerat intresse, medan 1994-års temanummer vittnar om att forskningen tagit en mer sociologisk inriktning.³⁶ Munck framhåller särskilt 1980-talet som inriktat på franska teorier och hävdar att flera forskare sökte använda sig av framförallt

³² Ibid. s. 223 och s. 230.

³³ Larsson, s. 119.

³⁴ Ibid. s. 126.

³⁵ Ibid. s. 126.

³⁶ Munck, 2002, s. 197.

Kristeva i sina analyser.³⁷ Frukbara tillämpningar av Kristevas teorier står att finna i Witt-Brattströms avhandling och i Adolfssons uppsats ”Ödelandets skrift – Stina Aronson” (1984), menar Munck.³⁸ Vidare konstateras att ett dalande intresse för de franska teorierna kan skönjas i 1994 års *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, men intressant nog kommenterar Munck detta sjunkande intresse som något potentiellt övergående.³⁹ Munck tycks således mena att det i Sverige skett en tudelning mellan angloamerikansk teori och fransk sådan, och att den franska teorin haft en signifikant inverkan på disciplinen.

Avslutningsvis bör Michael Gustavssons studie ”Litteraturteorins expansion. Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976 - 1995” i *Universitetsämne i brytningstider* (2005) nämnas.⁴⁰ Gustavssons projekt är att utifrån teoretiska diskussioner i doktorsavhandlingar i ämnet, diskutera huruvida och i vilken mån den svenska litteraturvetenskapen kan anses influerad av modern litteraturteori, och för den här uppsatsen är nedslagen i den feministiska litteraturvetenskapliga traditionen av visst intresse. Den ”moderna feminismen”, som Gustavsson benämner den poststrukturalistiska feministiska litteraturteorin, beskrivs här utifrån Gunilla Domellöfs avhandling om Karin Boye som grundad i ”anti-essentialismen, socialkonstruktivismen och genustänkandet”.⁴¹ Med denna litteraturvetenskapliga syn menar Gustavsson att Domellöf är en pionjär för den form av feministisk litteraturvetenskap som under andra hälften av 1980-talet och 1990-talet blir dominerande.⁴² Utifrån detta konstaterande skulle man kunna tro att Gustavsson, i enighet med Forsås-Scott och Munck, funnit att den svenska feministiska litteraturvetenskapen genomgår någon form av paradigmskifte under den här tiden. Men hans resonemang skiljer sig från ovan diskuterad tidigare forskning på det viset att det här laboreras med en förståelse av den feministiska forskningen som ideologisk till skillnad från traditionella litteraturvetenskapliga metoder, och därmed faller frågan om ett potentiellt paradigmskifte inom den feministiska disciplinen bort. Istället förs en diskussion om den feministiska forskningen som en, till skillnad från till exempel biografiska eller komparativa metoder, relativistisk litteraturvetenskap, och trots uppvisad medvetenhet om den feministiska och poststrukturalistiska grundtesen om det förlegade i den traditionella vetenskapens blinda tro på sin egen värdefria ståndpunkt är det ändå den diskussionen som Gustavsson väljer att

³⁷ Ibid. s. 205.

³⁸ Ibid. s. 205f.

³⁹ Ibid. s. 206.

⁴⁰ Michael Gustavsson, ”Litteraturteorins expansion. Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976 – 1995”, i Bengt Landgren (red.): *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947 – 1995* (Uppsala, 2005) s. 449 – 623.

⁴¹ Ibid. s. 513.

⁴² Ibid. s. 513.

föra.⁴³ Reflektionerna rörande till exempel Gunilla Domellöfs, Ebba Witt-Brattströms och Birgitta Svanbergs avhandlingar blir således inte så relevanta som de skulle ha kunnat vara för den här uppsatsen, då alla nämnda arbeten hänförs till den 'moderna feministiska forskningen' utan att vidare reflektion görs över hur deras respektive teorier och metoder korresponderar med en feministisk målsättning. Frågan om den värdefria texttolkningen är inte av något särskilt intresse här då, som Iversen formulerar det, det "[o]gså i litteraturforskningen er [...] allment godtatt at lesning og fortolkning av litteratur foregår ut fra bestemte historiske, sociale og kulturelle forutsetninger".⁴⁴ Utifrån en sådan vetenskap måste det intressanta vara att söka klarlägga vilka föreställningar, om till exempel kön och feminism, som präglar en vald teori, metod och text, och i förlängningen vad det säger om det litteraturvetenskapliga arbete man utför, och varför.

Det tycks inte finnas någon konsensus i frågan om huruvida inflytandet av franska poststrukturalistiska teorier inom den svenska feministiska litteraturvetenskapen har fungerat omvälvande eller ej; Forsås-Scott och Munck tycks se en tendens till förändring, medan Larsson inte gör det, och Gustavssons motsägelsefulla konklusioner kan möjligtvis anses som en indikation om ett behov av att klargöra frågan om relationerna mellan den svenska feministiska litteraturvetenskapens teorier, metoder och mål.

⁴³ Ibid. s. 517 och s. 578.

⁴⁴ Iversen, s. 9.

3. Brytpunkt och fransyskornas tid

Som vi har sett ovan förlägger både Forsås-Scott och Munck tiden för ett potentiellt teoretiskt skifte inom den svenska disciplinen till 1984 och publicerandet av *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* temanummer "Kvinnolitteraturhistoria". Förutom Witt-Brattströms Kristeva-introducerande artikel,⁴⁵ publiceras även här Gunilla Domellöfs "Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen",⁴⁶ som är en av de första svenska metateoretiska reflektionerna över kvinnolitteraturvetenskapens förändrade premisser i och med den franska feminismen. Även denna uppsats tar avstamp här.

3.1. Brytpunkt. Teoretiska diskussioner

3.1.1. Brytpunkten 1984

I Gunilla Domellöfs "Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen" reses för kanske första gången i Sverige frågan om den feministiska litteraturvetenskapens premisser och mål utifrån dikotomin 'fransk' kontra 'angloamerikansk' litteraturforskning. Medan den amerikanska traditionen beskrivs som empirisk, framlyftande kvinnliga författare och omvärderande redan kanoniserade författarskap till sin metod, och adderande till sitt feministiska projekt,⁴⁷ framställs den 'franska' feminismen, här representerad av Cixous, Irigaray och Kristeva, som ett mer teoretiskt avancerat och estetiskt orienterat feministiskt alternativ.⁴⁸ Vad gäller introducerandet av nya begrepp är Domellöfs artikel sparsam; medan Cixous och Irigaray nämns i relation till begreppet *écriture féminine*,⁴⁹ får Kristevas begrepp 'det semiotiska', alltså idén om de förspråkliga rytmer som potentiellt kan störa Faderns lag, och språkets ordning, något mer plats.⁵⁰ Som tidigt nationellt uppmärksammande av kvinnolitteraturforskningens två verksamma poler är Domellöfs artikel ändå intressant och hennes genomgång av den feministiska forskningens historia är klargörande. Domellöf tycks mena att den feministiska forskningen är i behov av en viss förnyelse. I ett centralt resonemang skriver hon:

⁴⁵ Ebba Witt-Brattström, "Den främmande kvinnan – presentation av Julia Kristeva", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:2-3 s. 46 – 55. Kristeva har förvisso figurerat i ett antal artiklar tidigare, men det är i och med Witt-Brattströms artikel som frågor om feminism och kön fokuseras.

⁴⁶ Gunilla Domellöf, "Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:2-3 s. 6 – 17.

⁴⁷ Domellöf, 1984, s. 7.

⁴⁸ Ibid. s.9.

⁴⁹ Ibid. s. 10.

⁵⁰ Ibid. s.12.

[...] att byta ut den manlige författaren mot den kvinnliga och göra traditionella litteraturundersökningar [är] givetvis [...] behjärtansvärt med tanke på hur styvmoderligt de kvinnliga författarna behandlats tidigare. Men har kvinnolitteraturkritiken *en radikalare målsättning* [min kurs] måste den nog arbeta med helt andra metoder. Det viktiga är att finna en teori för feministisk litteraturforskning som lägger *lika stor vikt vid det litterära som det feministiska* [min kurs.]. Kanske det franska intresset för de textliga problemen här kan vara till hjälp.⁵¹

Domellöf markerar här ett avståndstagande från den angloamerikanska feminismens framförallt biografisk-psykologiska projekt, och uttrycker, i linje med Moi i *Sexual/Textual Politics* ett år senare, en önskan om att vända fokus mot den litterära texten och språkteoretiska spörsmål. Men samtidigt framgår det inte med klarhet vad denna 'radikalare målsättning' med forskningen, som Domellöf efterfrågar, syftar till, och i det följande resonemanget får kvinnolitteraturforskare ur den angloamerikanska skolan, som Domellöf menar inspirerats av franska teorier, stå som representanter. Framförallt Gilbert och Gubars palimpsestbegrepp (teorin om en underliggande, upprorisk, diskurs i kvinnors texter), och Showalters *muted group*-begrepp (ett sociologiskt begrepp som avser att visa hur vissa erfarenheter är könsspecifika i ett könssegregerat samhälle och där kvinnornas sida inte finns helt representerat i språket) får avslutningsvis representera den av Domellöf önskade, mer språkteoretiska, framtida kvinnolitteraturforskningen.⁵² Att Domellöf framhåller angloamerikanska litteraturvetare kan i det förstone tyckas lite förvirrande. Vid närmare undersökning visar det sig dock att 'fransk teori' i artikeln snarare har en generell betydelse av all textcentrerad analys, och inte särskilt avser det vi med Moi kallat 'fransk feminism' som problematiserar framförallt tecknet 'kvinna', det kvinnligas position i språket, eller diskursen. Domellöfs förenklade resonemang saknar också kritisk reflektion i frågan om den kvinnliga författarens plats i den feministiska forskningen; snarare än ett kritiskt undersökande av språkliga strukturer är det i själva verket en estetisk teori för kvinnors litteratur som hon efterfrågar.⁵³ En viktig poäng med det skifte Moi förespråkade var ju att inte söka enhetliga svar utifrån författarens biologiska kön, istället ifrågasattes det starkt huruvida det var fruktbart att anta att alla kvinnliga författare kan analyseras utifrån en given kvinnlig estetik. Om Domellöf hade utvecklat de franska teoretikernas resonemang hade ett ifrågasättande av den feministiska forskningens objekt – den kvinnliga författaren – och konsekvenserna av ett framlyftande av dessa blivit oundviklig, men genom att framhålla angloamerikanskornas teorier förblir detta oproblematiserat.

⁵¹ Ibid. s. 13.

⁵² Ibid. s. 13 – 16.

⁵³ Ibid. s. 16f.

Frågan om den kvinnliga författarens plats i den feministiska litteraturvetenskapen vidrörs och problematiseras däremot i Ebba Witt-Brattströms introducerande artikel/intervju om och med Julia Kristeva i samma nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Som introduktion till centrala begrepp är artikeln belysande; här tas såväl chorans rytmiska inverkan på poesin, abjektet (som relaterar till den primära narcissismen och bortstötandet av modern), och Mariakulten, upp, och avslutningsvis kommer Witt-Brattström och Kristeva in på kvinnans relation till språket.⁵⁴ Kristeva menar här att kvinnors relation till språket är mer komplicerad än männens, att ”det finns ett samband mellan hysterikan och språket som kanske kan sägas vara generellt kvinnligt. [...] Hysterikan tror sig leva något som språket inte kan uttrycka [...]”.⁵⁵ Men till detta amorfa, kvinnliga icke-språkliga, ställer sig Kristeva mycket kritisk; för henne är det uppenbart att ”[k]vinnorna måste också bemäktiga sig språket [...] försöka att med lingvistiska tecken maximalt närma sig det levda [...] som är vår vardagliga erfarenhet.”⁵⁶ Denna kvinnornas relation till språket, som den tecknas av Kristeva, menar Witt-Brattström är ”en dyster bild, inte minst för kvinnolitteraturforskare.”⁵⁷ Och det kan man möjligtvis hålla med om, om man vill tro Kristeva och om kvinnolitteraturforskarens arbete anses vara att studera, och kanske framförallt uppvärdera, texter av kvinnliga författare.

I sin Victoria Benedictsson-analys ”Ur textens mörker – Victoria Benedictsson” (1983) publicerad i *Ord & bild* året innan, reflekterar Witt-Brattström över frågan på ett något annorlunda sätt: ”[m]an kan fråga sig vad en författarinna har för möjligheter att finna fram till ett eget konstnärligt språk [...] Är kanske i själva verket förnekandet av det som inte är godkänt, såsom den kvinnliga sexualiteten och kvinnokroppens hemligheter, en förutsättning för vår kulturens diskurs?”⁵⁸ Frågeställningen känns igen från den franska teorin om det kvinnligas position i språket, och med stöd i Lacan, Kristeva och Cixous visar Witt-Brattström i analysen som följer hur huvudkaraktären Nina i novellen inte förmår finna ett språk som uttrycker en kvinnlig subjektsposition utan bara kan uttrycka sig genom negationer; vidare menar Witt-Brattström att texten kan läsas som en vittnesbörd om ”kvinnans exil i språket.”⁵⁹ Denna Benedictsson-analys är en retorisk analys som visar kvinnans position i diskursen men som också lyfter frågan om den kvinnliga författarens möjlighet till språkliga uttryck (dessa två frågor tangerar onekligen varandra i analysen). Författarens kön är därmed

⁵⁴ Witt-Brattström, 1984, s. 49f och s. 52.

⁵⁵ Ibid. s. 54.

⁵⁶ Ibid. s. 54.

⁵⁷ Ibid. s. 54.

⁵⁸ Ebba Witt-Brattström, ”Ur textens mörker – Victoria Benedictsson”, i *Ord & Bild* 1983:4; här citerad ur: ”Ur textens mörker – Victoria Benedictsson”, i *Ur könets mörker Etc. Litteraturanalyser 1983 – 1993* (Stockholm, 2003) s. 71f.

⁵⁹ Ibid. s. 87.

inte irrelevant för den litterära analysen, långt från det barthesiska 'författarens död' är det skapande subjektet här centralt. Däremot bör skillnaden framhållas mellan det som Domellöf efterfrågar ovan, som postulerar en specifik gömd kvinnlig tradition *utanför* språket (som kanske skulle kunna jämföras med det hysteriskt kvinnliga Kristeva nämnde ovan?), och det som Witt-Brattström gör vilket är att visa på kvinnans position *i* språket och som vidare länkas till kvinnors psykosociala position inom en för båda könen gemensam sociolingvistisk struktur. Skillnaden kan tyckas hårfin, men inom den feministiska debatten om ett adderande projekt kontra ett poststrukturalistiskt sådant är det väsentligt, och med hänvisning till Mois argumentation finns det en homogeniserande tendens i Domellöfs argument. Detta sagt, är det värt att notera att Witt-Brattström varken i introduktionen av Kristeva eller i Benedictsson-analysen placerar sig inom dikotomin angloamerikansk/fransk teori. Witt-Brattström har på andra ställen förvisso formulerat sitt intresse för Kristeva som en reaktion mot "sjuttioalets förenklade politiska analyser,"⁶⁰ men som vi även kommer att se senare i uppsatsen tycks hon inte anta den uppdelning som Moi utarbetade.

3.1.2. *I kölvattnet av Sexual/Textual Politics*

Framförallt Munck har framhållit att Mois avhandling haft stor inverkan även på den svenska litteraturvetenskapliga disciplinen, och mycket riktigt: med publicerandet av Mois *Sexual/Textual Politics*, framlagd i Bergen i september 1985, skapas en livlig debatt även här. Birgitta Holms opposition av avhandlingen, vars sammanfattning återfinns i tidskriften *Edda* året därpå, ger goda indikationer på frågor som aktualiseras.⁶¹ Framförallt är det dekonstruktionens funktion, och inte minst restriktion, som Holm fäster sig vid. Att lyfta frågan om den feministiska litteraturforskningens målsättning som dekonstruerande av tillsynes stabila kategorier (snarare än konstruerande av sådana) var ju ett av Mois huvudteser i avhandlingen. Frågan hos Holm blir snarare *vad* som bör dekonstrueras, och *vad*, om något, som kommer i dekonstruktionens ställe?⁶²

En av Holms främsta invändningar mot *Sexual/Textual Politics* är att Moi inte lyckas visa några alternativa tillvägagångssätt för feministiska litteraturvetare att bedriva kvinnohistorisk forskning. Om Moi på ett övertygande sätt visar på underliggande problem med att skriva kvinnliga litteraturhistorier (hur att skapa en ny, kvinnlig kanon inte förändrar eller ifrågasätter strukturen i sig, som samlar (och utesluter) texter beroende på författarens kön)

⁶⁰ Ebba Witt-Brattström, "Förord", i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat mater* (Stockholm, 1991/1995) andra upplagan, s. 7.

⁶¹ Birgitta Holm, "Toril Moi: Feminist Literary Criticism: Theory and Practice", i *Edda* 1986:4 s. 291 – 302.

⁶² Ibid. s. 293ff.

efterfrågar Holm ett reflekterande kring hur feministiska litteraturvetare faktiskt bör förhålla sig till litteraturhistorieskrivningens problematik.⁶³ Men även den textanalytiska dekonstruktionens funktion ifrågasätts av Holm i den i *Ord & Bild* några år senare publicerade uppsatsen "Eurydike och den manliga textens (P)Rosa" (1988).⁶⁴ Här tar hon avstamp i Moïss Derrida- och Kristeva-inspirerade analys av Virginia Woolfs *To the Lighthouse* i inledningen av *Sexual/Textual Politics* och visar bland annat på diskrepansen mellan Moïss deklarerande av författarens död i relation till Gilbert och Gubar's *The Madwoman in the Attic* och Moïss egen analys som tillskriver Woolf en medvetet dekonstruerande textuell praktik.⁶⁵ Detta är en helt riktig kritik av Moï, och hos Holm ger det upphov till en rad viktiga frågor: "[h]ur långt sträcker sig dekonstruktionen av 'jag' och 'medvetande'? Vilket omfång har en tes som 'författarens död'? I vilken mening är Mening och helhetssammanhang en metafysisk konstruktion? Frågor som dessa är avgörande inte minst för feministisk teori och praktik",⁶⁶ menar Holm. Vidare frågar sig Holm: "[v]ad har kvinnorna att göra med denna 'kvinna' som sätts i rörelse av den franska diskursen?"⁶⁷ Empiri ställs mot teori, och frågekaskaden vittnar om en stor skepsis mot det dekonstruerande projektet: vad är det egentligen för feminism som de poststrukturalistiska utgångspunkterna ger möjlighet till, och vad litteraturvetenskapen anbelangar, vad blir kvar sedan vi dekonstruerat de centrala begreppen som litteraturhistoria och (könet) författarsubjekt?

I "Från text till historia" (1988), ett belysande samtal mellan Moï och Sara Danius om *Sexual/Textual Politics* i tidskriften *Allt om böcker* förklarar Moï att "feminismen idag bör definieras som negativ, som en konfliktdiskurs".⁶⁸ Således torde den feministiska litteraturvetenskapens främsta syssla vara att dekonstruera den patriarkala litteraturkanon, dess genresystem och estetiska kategorier. Men sedan? Oviljan att formulera några 'positiva' praktiker för feminister tycks lämna vissa forskare, som Holm ovan, otillfredsställda.

3.1.3. Bortom dekonstruktionen?

Cixous och Irigaray introducerades för den svenska publiken 1987 i ett nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* delvis vikt åt den franska feminismen, och för en litteraturvetenskaplig diskussion är det framförallt artikeln "En kvinna tar till orda – Intervju

⁶³ Ibid. s. 296.

⁶⁴ Birgitta Holm, "Eurydike och den manliga textens (P)Rosa", i *Ord & Bild* 1988:3 s. 28 – 43.

⁶⁵ Ibid. s. 30.

⁶⁶ Ibid. s. 31.

⁶⁷ Ibid. s. 40.

⁶⁸ Sara Danius, "Från text till historia", i *Bonniers litterära magasin* 1988:4, s. 258 – 264.

med Hélène Cixous” som är av främsta intresse.⁶⁹ Häri diskuterar Ebba Witt-Brattström framförallt *écriture féminine* med fransyskan, som förklarar hur hennes textuella feminism inte är kopplad till biologiskt kön, utan till det som hon kallar ”en driftmässig kvinnlighet” i texter av såväl män som kvinnor.⁷⁰ Funktionen av denna skrift är att visa hur ”polariteterna, begreppen och klassificerandet som tvingar in vårt tänkande i låsta banor överskrids.”⁷¹

Potentialen i denna ’kvinnliga skrift’ är till stor del fokus också i Catherine Sandbach-Dahlströms artikel ”Dekonstruktion och feminism” i tidskriften *Häftet för kritiska studier* (1988).⁷² Sandbach-Dahlström, som även hon utgår ifrån Mois avhandling, urskiljer nämligen två tendenser inom den franskinspirerade feminismen: den dekonstruerande och den som söker formulera ett ’kvinnligt skrivande’. Medan dekonstruktionen är användbar i ”dess negativa funktion, det vill säga att ta isär manscentrerade texter” förklarar Sandbach-Dahlström att Cixous och Irigarays *écriture féminine* eller *parler femme* kan förstås som ’fortsättningar’ eller utvecklingar efter dekonstruktionen: ”genom att skapa ett nytt språk, *parler femme*, *écriture féminine*, [försöker avantgardets systrar] definiera sig mot dekonstruktionens syn på språket som ett slutet system som aldrig kan sprängas [...] [således] undgår de kvinnans frånvaro i språket.”⁷³ Vad gäller Cixous och Irigarays ’kvinnliga språk’ kan det feministiska projektet alltså förstås som både ett dekonstruerande och nyskapande; det var förövrigt detta ’nyskapande’ som Moi ställde sig så skeptisk till då hon i *Sexual/Textual Politics* menade att det i Cixous och Irigarays framställningar var alltför tydligt kopplat till en kvinnlig essens. Sandbach-Dahlström visar dock på möjligheten att läsa Cixous och Irigaray på ett mer välvilligt sätt som uppmärksammar deras egna texters dekonstruerande praxis: genom att iakttäta det metaforiska i dessa tänkares språkbruk, som visar både hur betydelse skapas och hur tänkande kan förändras genom språket, kan man undkomma essentialism-kritiken, menar Sandbach-Dahlström.⁷⁴

Om Holm kan sägas representera en mer skeptisk hållning gentemot de poststrukturalistiska, och framförallt dekonstruktivistiska, teoriernas fruktbarhet för den feministiska vetenskapen, levererar Sandbach-Dahlström en mer positivt inställd syn: ”insikten att det mänskliga subjektet är en komplex, rörlig blandning av egenskaper [kan] hjälpa oss ur det binära genussystemets fängelse. [Och om] det sociala livet konstrueras av

⁶⁹ Ebba Witt-Brattström, ”En kvinna tar till orda – Intervju med Hélène Cixous”, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:4 s. 14 – 17.

⁷⁰ Ibid. s. 16.

⁷¹ Ibid. s. 16.

⁷² Catherine Sandbach-Dahlström, ”Dekonstruktion och feminism”, i *Häfte för kritiska studier* 1988:1 s. 49 – 56.

⁷³ Ibid. s. 53

⁷⁴ Ibid. s. 54.

och i ett språk som tillåter betydelsen att spela/leka fritt, kan vi se med tillit på en decentrering av logocentrismen”.⁷⁵

Man kan konstatera att det under 1980-talets andra hälft i artiklar och uppsatser förekom en litteraturvetenskaplig och teoretisk diskussion genererad av intresset för fransk feminism även inom den svenska feministiska litteraturvetenskapen. Ifrågasättandet av det angloamerikanska feministiska projekt kan skönjas redan i Domellöfs artikel 1984, medan en större teoretisk förståelse för poststrukturalismens möjligheter och problem kommer först i och med Holms, Danius och Sandbach-Dahlströms diskussioner som alla utgår från Mois *Sexual/Textual Politics*. Framförallt dekonstruktionen som feministiskt verktyg diskuteras av dessa forskare, medan Witt-Brattströms två introducerande artiklar om Kristeva och Cixous snarare kan sägas ha som främsta förtjänst att sätta ljus på de komplexa relationerna mellan författare, språk och kön inom en modern psykoanalytiskt inspirerad litteraturvetenskaplig tradition. Kopplingarna mellan det dekonstruerande projektet och den psykoanalytiska teorin vidrörs också i framförallt Sandbach-Dahlströms resonemang, där hon framhåller en möjlighet till förändring i de psykosociala strukturerna genom språklig förändring.

Kerstin Munck menade att Mois avhandling skapat en skiljelinje mellan fransk och angloamerikansk forskningstradition, och hos Sandbach-Dahlström stöter man också på en tydlig tendens om en antingen-eller förståelse vad gäller angloamerikansk eller fransk teori: det som i Domellöfs artikel 1984 var ett försök att skapa ett ’fruktbar möte’⁷⁶ mellan de två teoretiska skolorna, och som hos Holm 1986 benämns som de två ”stora teoretiska alternativen”,⁷⁷ karaktäriseras 1988 hos Sandbach-Dahlström som ett ultimatum: ”[d]en akademiska feminismen befinner sig idag i ett avgörande skede: det gäller dess framtida vetenskapliga vägval”, deklarerar hon i inledningen till ”Dekonstruktion och feminism”.⁷⁸

I det följande avsnittet undersöks avhandlingar och monografier för att se hur man använde sig av de nya teorierna i det litteraturvetenskapliga arbetet.

3.2. Fransyskornas tid? Litteraturvetenskaplig praxis

3.2.1. Birgitta Holm och tvisten om litteraturtolkningens regler

En av de tidigaste litteraturvetenskapliga analyserna influerade av Kristevas teorier är, förutom Witt-Brattströms ovan nämnda Benedictsson-analys, Birgitta Holms *Selma Lagerlöf*

⁷⁵ Ibid. s. 56.

⁷⁶ Domellöf, 1984, s. 6.

⁷⁷ Holm, 1986a, s. 301.

⁷⁸ Sandbach-Dahlström, s. 49.

och ursprungets roman från 1984.⁷⁹ Holms Lagerlöf-studie är på inga sätt en genomgående fransk-inspirerad feministisk studie; dess feministiska projekt, som inledningsvis formuleras som fokuserat på ”vad kvinnliga författarskap har betytt för romanens utveckling i Sverige”,⁸⁰ bör snarare förstås som helt centrerat på den kvinnliga författarinstansen, och kan räknas som ett gynokritiskt försök att skapa en kvinnlig romantradition.⁸¹ Men Holms arbete är ändå av intresse, dels som en av de första analyserna influerade av Julia Kristeva, dels för att hennes teorier och metoder gav upphov till intressant kritik från den traditionella litteraturvetenskapliga disciplinen.

I *Selma Lagerlöf och ursprungets roman* förkommer flera av Kristevas centrala begrepp: det semiotiska och det symboliska, choran liksom abjektet. De semiotiska drifternas inbrytning i subjektet och diskursen läser Holm i Lagerlöfs *Gösta Berlings saga*, och tar fasta på hur det leder både till galenskap och ett revolutionärt språk, eller ”poesiprosa”, som Holm i Lagerlöfs efterföljd benämner det.⁸² Galenskapen läser Holm som tematiskt uttryckt i Märta Dohnas möte med Dovrehäxan i romanen; häxan, menar Holm, ”är en hälsning från symbiosens och det dionysiska, från ett ’bortglömt’ språk med numera otolkbara betydelser”, medan de med häxan följande skatornas fragmenterade uppenbarelse blir ett uttryck för, och likaledes upphov till, det splittrade i Märta Dohna, en splittring som tillslut övertar henne och sänder henne in i ”psykosens mörker.”⁸³ Den ur de semiotiska drifterna frammanande galenskapen kontrasteras med den ”inbrytning” av semiotiska drifter som sker i prästen Gösta Berlings förkunnelse, och leder Holm till slutsatsen att ”’[u]rsprungets’ energi kan slita sönder, men den kan också bli den härligaste fågelflykt och glädje som livet ger.”⁸⁴ Holms Kristeva-inspirerade tolkning av två partier ur *Gösta Berlings saga*, visar således hur Lagerlöfs nedstigande till de ursprungliga drifterna, den semiotiska choran, tar sig skilda estetiska uttryck, dels som galenskap, dels som språklig njutning, så som det diskuterades i Kristeva-intervjun ovan.

I sin recension av Holms Lagerlöf-studie i *Samlaren* (1985) är Ulla-Britta Lagerroth dock skarpt kritisk till Holms tolkningsförfarande.⁸⁵ Teorin om Gösta Berlings förkunnelse som

⁷⁹ Birgitta Holm, *Selma Lagerlöf och ursprungets roman* (Stockholm, 1984).

⁸⁰ Ibid. s. 8.

⁸¹ Nämnas bör att Holm själv, i den korta men schematiskt intressanta teckningen över det feministiska litteraturvetenskapliga fältet, placerar sitt eget projekt i denna andra fasens feministiska litteraturvetenskap. Jfr. Holm, Birgitta, ”Litteraturvetenskap”, i Harriet Clayhills (red.): *Kvinnohistorisk uppslagsbok* (Stockholm, 1991) s. 342.

⁸² Holm, 1984, s. 124.

⁸³ Ibid. s. 125f.

⁸⁴ Ibid. s. 127.

⁸⁵ Ulla-Britta Lagerroth, ”Recension av Birgitta Holm: *Selma Lagerlöf och ursprungets roman*.”, i *Samlaren* (Uppsala, 1985) s. 113 – 116.

språklig njutning och kanske framförallt den metod som Holm använder för att visa detta, menar Lagerroth är ”ovetenskaplig” och hävdar att det snarare än texttolkning i Holms fall är fråga om att begå ”retoriskt våld på en text.”⁸⁶ Delvis går Lagerroths kritik ut på att Holms introducerande av de kristeveanska, och för den svenska litteraturvetenskapen relativt nya, begreppen inte är helt pedagogiskt eller tydligt,⁸⁷ men det går även att skönja diskrepanser av mer fundamental, och för den här uppsatsen mycket intressant, art; nämligen frågan om empiriskt komparativa och biografiska litteraturvetenskapliga metoder, kontra franska språkteoretiska och psykoanalytiska litteraturanalyser. Denna skillnad i litteraturvetenskaplig syn blir särskilt tydlig i Lagerroths kritik av Holms *Bannlyst*-analys, där Holm med teorin om abjektet visar hur kannibalismen, som ett nedstigande i ”uräcklet”, används som retorisk bild för att ifrågasätta dödandets/krigets diskurs.⁸⁸

’Äcklets makt’ är ett synnerligen fruktbart tolkningsgrepp för att läsa Lagerlöfs *Bannlyst*, och den hypotetiska kannibalismen, som Holm menar är startmotor för äcklets makt i texten, är också ett behändigt förklaringsverktyg till detta ett av Kristevas snårigare begrepp: ”[d]”en bräckliga gränsen mellan ’jag’ och ’du’ överskrids. Mitt kött blir ditt kött [...] Gränsen upphävs [...] stör vår föreställning om identitet och ordning”, förklarar Holm.⁸⁹ Detta äckel som kannibalismen väcker (hos romankaraktärer såväl som hos läsare och förlagsmänniskor), ser Holm sedan att Lagerlöf lyckas vända som retoriskt vapen mot kriget som hon påpekar är ”framför allt *gränsdragandet*, ett individernas och nationernas gränsdragande som är så blint i sin skräck för det mörklagda att det till och med har övervunnit en av äcklets mest ursprungliga former: äcklet av att frambringa lik, äcklet att döda.”⁹⁰ Sålunda visar Holm hur Lagerlöf i *Bannlyst* lyckas använda sig av detta kannibalismens tabu och genom en förskjutning av perspektivet omdefiniera förståelsen för (äckliga) lik i (den trots allt livgivande) kannibalismen och (nödvändiga) lik i (det fasansfulla) kriget.⁹¹

Men Lagerroth är, som sagt, kritisk även till denna analys, och det jag vill framhålla här är den grundläggande skillnaden i Holms och Lagerroths syn på tolkningsmöjligheter, och likaledes *tolkningsrätt- och skyldigheter*, gentemot texten som är en central fråga inom det hypotetiska paradigmskifte som undersöks. Holms läsning av kannibalismen i *Bannlyst* som ett retoriskt användande av den abjekta erfarenheten, godtas nämligen inte av Lagerroth med hänvisningen att ”det faktiskt [är] så, att i Lagerlöfs text så småningom tydligt klargörs, att

⁸⁶ Ibid. s. 114.

⁸⁷ Ibid. s. 114.

⁸⁸ Holm, 1984, s. 251.

⁸⁹ Ibid. s. 250.

⁹⁰ Ibid. s. 251.

⁹¹ Ibid. s. 251.

Sven Elversson *inte alls har ätit något människokött [...]* varför hela resonemanget stupar!”⁹² Om det är detta som avses med en mer ” trovärdig empirisk hållning”,⁹³ som Lagerroth efterlyser, befinner vi oss mitt i frågan om texters sätt att betyda: skall de läsas som enhetliga avläsbara meddelanden (i det här fallet: Sven Elversson åt inte människokött) till en ’passiv’ mottagare, eller finns det, som Holm gör, fog för att analysera äcklets makt trots att det i slutskedet av romanen framgår att ingen kannibalism försiggick? Man skulle med hänvisning till Moi kunna hävda att Lagerroths kritik är ett uttryck för just ett sökande av en enhetlig textuell identitet, som inte tar hänsyn till de narrativa strategierna i Lagerlöfs roman. Man får anta att det inte bara är Holms ordlekar som får Lagerroth att i slutorden helt döma ut Holms studie och tillsammans med denna proklamera att ”Holms paradigm för kvinnolitteraturforskningen befinner sig i kris”.⁹⁴

Det är värt att nämna att Holm, delvis som respons på just Lagerroths kritik, återvände till sin Lagerlöf-studie ytterligare två gånger efter att den publicerats; dels i uppsatsen ”Det konstnärliga språket” (1986), i Lars Nylanders *Litteratur och psykoanalys*,⁹⁵ dels i föredraget och sedermera uppsatsen ”Selma Lagerlöf – föregångare till 1900-talets kontinentala språk teori”(1995).⁹⁶ Jag ska inte gå in på dessa uppsatser i detalj, utan bara konstatera att Holm här söker förtydliga och även utvidga sin Kristeva-analys. Däremot vill jag med hänvisning till dessa uppföljande uppsatser lyfta en annan fråga, som också pekar framåt mot kommande diskussioner om användandet av Kristeva i den svenska feministiska litteraturvetenskapen, nämligen frågan om uppfattandet av förhållandet mellan de semiotiska drifterna och dess feministiska potential. Som Moi påpekade är det inte helt tydligt hur de semiotiska rytterna kan länkas till ett feministiskt projekt, och förhållandena i till exempel Holms analys är inte uppenbara. Om de är kopplade överhuvudtaget tycks det feministiska ligga i själva begreppen: den pre-oidipala modern (som något kvinnligt) och faderns lag (som något manligt);⁹⁷ utöver dessa (i så fall missriktade) kopplingar görs aldrig någon särskild feministisk funktion tydlig, och huruvida Holm anser att det finns någon sådan förblir oklart. Medan Holm i sin *Bannlyst*-analys tydligt visar hur Lagerlöfs pacifistiska projekt (som del i ett feministiskt projekt) kan analyseras med den Kristeveanska teorin om abjektionen,

⁹² Lagerroth, s. 115.

⁹³ Ibid. s. 116.

⁹⁴ Ibid. s. 116.

⁹⁵ Birgitta Holm, ”Det konstnärliga språket”, i Lars Nylander (red.): *Litteratur och psykoanalys – en antologi om modern psykoanalytisk litteraturlöslning* (Stockholm, 1986) s. 244 – 276.

⁹⁶ Birgitta Holm, ”Selma Lagerlöf – föregångare till 1900-talets kontinentala språk teori”, i Moira Linnarud (red.): *Språk och fiktion: ett nordiskt symposium om relationen mellan språk teori och skönlitteratur under 1900-talet* (Karlstad, 1995) s. 75 – 88.

⁹⁷ Jfr. Holm, 1986b, s. 261.

kvarstår frågan om, och i så fall hur, uppmärksammandet av de semiotiska drifterna och chorans närvaro i språket har några feministiska förtecken. Detta är en fråga som jag kommer att återkomma till i kapitel fyra.

3.2.2. Teoretiskt paradigmskifte eller ej?

Om Birgitta Holms Lagerlöfstudie, som inte gör några explicita anspråk på att verka inom något teoretiskt paradigmskifte, egentligen borde härledas till den gynokritiska traditionen och kvinnoforskningens domäner, är frågeställningen till de två avhandlingar jag nu skall ta upp huruvida de kan sägas vara präglade av något teoretiskt skifte eller ej.

Gunilla Domellöfs *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som prosamodernist och kritiker*,⁹⁸ benämns av Gustavsson och Forsås-Scott som den första doktorsavhandlingen tillhörande den moderna, eller poststrukturalistiska feminismen. Inledningsvis gör Domellöf, bland annat genom att hänvisa till Mois uppdelning i *Sexual/Textual Politics*, en ansats att placera sin forskning inom den samtida teoretiska diskussionen.⁹⁹ Här förklarar hon att hon ”är angelägen om att förena ett historiskt-sociologiskt perspektiv [...] med en språkteoretisk reflektion”.¹⁰⁰ Men liksom i artikeln i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* som diskuterades ovan, tycks Domellöf även i avhandlingen mena att all analys som inte söker förklara texten utifrån biografisk-psykologiska modeller per definition är fransk textteori, och detta bekräftas då avhandling varken diskuterar de franska teorierna närmare eller tycks bära några spår av modern diskursteori eller moderna psykoanalytiska teorier i analysen, med undantag för *en* referens till Kristevas abjektionsbegrepp.¹⁰¹ Däremot gör Domellöf ingående tematiska analyser som framhåller kvinnoemancipatoriska drag i Boyes texter. Jag har dock svårt att se hur Domellöfs avhandling kan anses vara präglad av något paradigmskifte i någon mer djupgående mening; de textanalyser Domellöf gör må vara nya och intressanta tematiska analyser som lyfter vissa drag i texterna, men som opponenter Margaretha Fahlgren påpekar är Domellöfs arbete snarare prov på en av flera omläsningar av kvinnliga författarskap som gjordes vid den här tiden, och hennes avhandling sällar sig därmed till det gynokritiska projekt som har för avsikt att revidera kvinnliga författarskap och placera det inom en kvinnlig tradition.¹⁰²

⁹⁸ Gunilla Domellöf, *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som prosamodernist* (diss.) (Umeå/Stockholm, 1986).

⁹⁹ Jfr. Ibid. s. i – iii och s. 1 – 10.

¹⁰⁰ Ibid. s. ii.

¹⁰¹ Ibid. s. 237f.

¹⁰² Jfr. Margaretha Fahlgren, ”Recension av Gunilla Domellöf: *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som prosamodernist och kritiker*”, i *Samlaren* (Uppsala, 1987) s. 122f.

En liknande situation ställs man inför vid läsningen av Birgitta Svanbergs avhandling *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Phalen*.¹⁰³ Liksom Domellöf placerar Svanberg sin avhandling i den teoretiska brytpunkten mellan gynokritisk och fransk-inspirerad feministisk litteraturforskning: "[u]nder den tid som mitt forskningsarbete pågått har kvinnolitteraturforskningen befunnit sig i snabb dynamisk utveckling. Mitt arbete bär spår av detta",¹⁰⁴ förklarar Svanberg inledningsvis. Såväl Cixous, Irigaray som Kristeva nämns följaktligen som teoretiska influenser för Krusenstiernaanalysen,¹⁰⁵ och den teoretiker som återkommer hos Svanberg är Kristeva. Framförallt den objekta erfarenheten, det ambivalenta förhållandet av äckel och önskan till den arkaiska moderskroppen, får på flera ställen i den tematiska analysen belysa passager i Krusenstiernas texter: i ena stunden för att diskutera den lilla Angelas obehag inför en vuxen naken kvinnokropp, och i den andra för att förklara detta barns rädsla för mörkret.¹⁰⁶ Vad gäller dessa referenser, liksom vad gäller hänvisningarna till Cixous och Irigaray, är de dock relativt få och flyktiga, och avsaknaden av en mer övergripande diskussion gör det svårt att se funktionen av att referera till dessa begrepp. Det är egentligen inte förrän i den sista sammanfattande diskussionen som Svanberg för ett längre resonemang om den franska feministiska teoribildningen, och då för att relatera Krusenstiernas feministiska framställning till Irigarays och Kristevas radikalfeminism, eller 'steg två feminism', som per definition innebär ett uppvärderande och separerande av kvinnliga egenskaper som just kvinnliga.¹⁰⁷

Opponent Ingeborg Nordin Hennel vidrör bland annat det eklektiska användandet av teorier från de olika feministiska skolorna som präglar Svanbergs avhandling,¹⁰⁸ och vad gäller det övergripande projektet i Svanbergs avhandling placerar Nordin Hennel det också inom ramen för angloamerikansk forskning; avhandlingen har, menar hon, en gynokritisk funktion med sitt kvinnocentrerade perspektiv som tematiskt läser om och uppvärderar en kvinnlig författare.¹⁰⁹ En kritik nästan identisk med Fahlgrens om Domellöfs avhandling.

Det bör påpekas att varken Larsson eller Munck nämner någon av dessa avhandlingar som exempel på franskinfluerad forskning – hos dessa faller avhandlingarna under mer traditionell kvinnolitteraturforskning. Däremot skiljer sig Munck och Larsson åt vad gäller bedömningen

¹⁰³ Birgitta Svanberg, *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstjernas romanserie Fröknarna von Phalen* (diss.) (Stockholm, 1989).

¹⁰⁴ Ibid. s. 27f.

¹⁰⁵ Ibid. s. 28.

¹⁰⁶ Jfr. t.ex. ibid. s. 158f. och s. 160ff.

¹⁰⁷ Jfr. Moi, 1985, s. 12f.

¹⁰⁸ Ingeborg Nordin Hennel, "Recension av Birgitta Svanberg, *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstiernas romanserie Fröknarna von Phalen* (1989)", i *Samlaren* (Uppsala, 1990) s. 105.

¹⁰⁹ Ibid. s. 108.

av Ebba Witt-Brattströms avhandling *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet*, som jag skall gå vidare till nu.

3.2.3. Dekonstruktion och rekonstruktion – en ny feministisk litteraturvetenskap i sikte?

Witt-Brattströms *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet*, som rent kronologiskt är en av de första avhandlingarna där franska teorier används (ovan diskuterades huruvida Domellöf borde räknas hit eller ej) benämns av såväl Forsås-Scott som Munck och Gustavsson, som en av de främsta doktorsavhandlingarna där franska feministiska teorier används i arbetet.¹¹⁰ Witt-Brattström, som vid den här tiden redan hade introducerat både Kristeva och Cixous för svensk publik i artiklar i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* hänvisar till båda dessa teoretiker. Syftet i avhandlingen är att inkorporera en annan, kvinnlig röst, här förstått dels som den kvinnliga författaren Moa Martinson, dels som en annan 'kvinnlig' modernistisk estetisk diskurs, för att således förändra synen på den litteraturhistoriska perioden.¹¹¹ Begrepp från den franska feminismen som används är framförallt Kristevas abjektion och moderskapet som kvinnlig revolutionär aktivitet.¹¹²

Abektionsbegreppet används i avhandlingen som förklaringsmodell för hur, först och främst manliga, litteraturvetare och samtidens manliga kritiker har förhållit sig till Martinsons författarskap. Witt-Brattström förklarar:

När skribenterna värjer sig inför vad de uppfattar som en kvinnligt producerad, sexuellt färgad text, så sker det efter mönster av ett tidigt avståndstagande från en hotfull spökbild. Moa Martinssons *text* blir vad Hélène Cixous skulle kalla en *sexe*, dvs en könstext, märkt av sin upphovskvinnas kön.¹¹³

Med Kristevas begrepp gör Witt-Brattström en form av receptionsstudie där kritikers och litteraturvetares olust inför Martinsons text/sexe analyseras analogt med det lilla barnets avsky för modern i individualiseringsprocessen. Martinson är den arkaiska moderskroppen

¹¹⁰ Jfr. Forsås-Scott, s. 229; Munck, 2002, s. 205; Gustavsson, s. 514 – 515.

¹¹¹ Ebba Witt-Brattström, *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet* (diss.) (Stockholm, 1988) s. 116.

¹¹² Moi diskuterar aldrig denna Kristevas feministiska etik i *Sexual/Textual Politics*, utan vidrör den bara flyktigt. I Sverige har dock denna del av Kristevas teoretiska diskussion blivit mycket uppmärksammas, framförallt av Witt-Brattström. Kort kan man förklara denna teori som baserad på förståelsen om att moderskapet och den kvinnliga erfarenheten trängs bort ur den offentliga kulturen, av såväl feminister som patriarkala intressenter, samtidigt som reproduktionen, bärandet av barnet, födandet onekligen är en händelse som är nödvändig för det mänskliga fortbeståndet. En verkligt revolutionerande feminism, menar Kristeva, och Witt-Brattström med henne, måste beakta kvinnors förhållande till den mänskliga reproduktionen; förbisedd med tystnad förblir kvinnan en kulturell paradox, någonstans mellan natur och kultur. Jfr. Witt-Brattström, 1988, s. 129 – 130 och Julia Kristeva, "Un nouveau type d'intellectuel: le dissident." (1977), samt "Stabat mater" (1983) i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat mater* (Stockholm, 1990), s. 33 – 72.

¹¹³ Witt-Brattström, 1988, s. 112.

som trängs undan ur litteraturhistorien, och moderstexten den som litteraturen måste renas ifrån.

Men kanske än mer intressant är Witt-Brattströms reflekterande över kvinnliga forskares relation till denna Martinsons 'sexe', eller 'moderstext', där hon uppmärksammar hur även den så kallade "nyfeministiska" skolans läsningar av Martinson kan anses könsanalog, och undantränger de aspekter som i hennes egen avhandlingen ter sig mycket centrala.¹¹⁴ Witt-Brattström påpekar i poststrukturalistisk anda, och med en retorik som bland annat känns igen från Domellöf och Moi att: "[a]tt hylla ett litteraturens matriarkat innebär inte nödvändigtvis större litterärt omdöme än att hävda litteraturens patriarkat, även om det förra onekligen är mer originellt."¹¹⁵ Här vänder hon sig således ifrån ett rent uppvärderande gynokritiskt projekt som hon menar präglat den svenska feministiska Martinsonforskningen (på bekostnad av modersdiskursen, kan tilläggas), och istället förordas en, med Atle Kittang, "symptomal" läsning där framförallt kvinnokroppss- och moderskapsdiskursen i texten lyfts fram och kopplas till en djuplodande språkanalys.¹¹⁶ Nyläsningen av Martinson visar hur författaren dekonstruerar det modernistiska kvinnoidealet som kontrasteras mot kvinnan som moder, och hur ett uppmärksammande av Martinsons kvinnodiskurs så att säga dekonstruerar den patriarkala modernistiska diskursen.

Till skillnad från Larsson, som hävdar att Witt-Brattströms avhandling, liksom till exempel Svanbergs, är av gynokritisk karaktär med sin idé om "förnyelse genom avvikelse" och framhållandet av "egen, kvinnlig" modernism,¹¹⁷ skulle jag snarare vilja säga att Witt-Brattström genom sin dubbelt dekonstruerande analys visar prov på en mer komplex feministisk utgångspunkt och forskning än de ovan nämnda avhandlingarna. Till skillnad från till exempel Svanberg kan man hos Witt-Brattström skönja en underliggande vetenskapskritik: genom att dels uppmärksamma den patriarkala institutionens behov av att utesluta Martinsons *oeuvre* ur litteraturhistorien, dels visa hur Martinson ändå skrev inom och

¹¹⁴ Ibid. s.112f.

¹¹⁵ Ibid. s.112.

¹¹⁶ Ibid. s. 117. Atle Kittangs litteraturvetenskapshistoriska utredande av tre läsarter, den 'sympatiska', den 'nykritiska' och den 'symptomala' återkommer i såväl Domellöfs, Svanbergs och Witt-Brattströms avhandlingar (jfr. Domellöf, 1986, s. 4; Svanberg, s. 25; Witt-Brattström, 1988, s. 117f.). Alla sällar sig till den 'symptomala' läsarten, vilken som till exempel Witt-Brattström förklarar innebär att "all mänsklig praxis, så även den litterära, är förmedlad dvs transformerad av både djuppsykologiska och intertextuella instanser som man inte kan ha total överblick över." (Witt-Brattström, 1988, s. 117). Detta låter snarlikt Moïs poststrukturalistiska syn på text och läsning som citerats i det teoretiska kapitlet ovan, men samtidigt är det värt att framhålla att det Moi uppmärksammar är en textuell praktik som överskrider en enkelt refererande syn på språket och som undersöker dess konstituerande funktion. Att, som Domellöf och Svanberg tycks göra, uppmärksamma att en text är komplex för att sedan göra en traditionell tematisk analys kan knappast anses revolutionerande som feministisk textteori och läsmetod. Enligt min mening visar dock Witt-Brattström på ett tydligt och intressant sätt hur man genom en grundlig teoretisk klarläggning kan sälla sig till detta perspektiv.

¹¹⁷ Larsson, s. 120.

i reaktion mot denna litteraturhistoriska period. Därmed menar jag att Witt-Brattström visar prov på en hur en de/rekonstruerande feministisk litteraturvetenskaplig praxis kan ta sig ut som både undersöker den litteraturvetenskapliga institutionens premisser som det estetiska objektet från ett språkanalytiskt perspektiv.

Detta tycks även vara Mois mening då hon som opponent på Witt-Brattströms avhandling menar att "[d]et feministiska projektet är just en sådan total revision av traditionen, varken mer eller mindre".¹¹⁸ I ljuset av Mois tidigare ovilja att i *Sexual/Textual Politics* beröra ämnet litteraturhistorieskrivning och hennes framhållande av den feministiska disciplinen som en rent dekonstruerande vetenskap skulle man kunna tänka sig att Moi skulle finna det problematiskt att Witt-Brattström ändå söker rekonstruera den svenska modernismen. Men här visar sig Moi ändå vara av den uppfattningen att den feministisk litteraturvetenskapens syfte inte bara är att dekonstruera, utan också att rekonstruera, eller med andra ord: "omvärdera en viktig epok i svensk litteratur från ett feministiskt perspektiv."¹¹⁹ Man skulle i själva verket kunna säga att Witt-Brattström i sin litteraturvetenskapliga praxis utövar en slags *écriture féminine*, om man med begreppet menar det som kommer efter dekonstruktionen. Detta perspektiv, som Witt-Brattström senare kom att kalla 'dialog-perspektiv' är också något som jag kommer att återvända till i nästa kapitel.

Ovan har jag diskuterat de mest centrala litteraturvetenskapliga analyserna som under denna period använder sig av, eller påstår sig använda, fransk teori. Utifrån det undersökta materialet går det att dra framförallt två slutsatser. Först och främst kan man konstatera en medvetenhet om att ett paradigmskifte *borde* äga rum, såväl författare som opponenter tar upp den dynamiska förändringen inom disciplinen, inte minst internationellt (om detta vittnar ju också de teoretiska diskussionerna ovan). Vidare, och minst lika intressant, kan man konstatera att analyserna bär mycket få spår av något teoretiskt paradigmskifte; i Larssons följd kan man konstatera att den gynokritiska traditionen är helt dominerande, även i de avhandlingar som påstår sig vara präglade av det internationella teoretiska paradigmskiftet. Den ambivalens som man kan läsa mellan Larssons och Muncks syn på disciplinen, och som jag tog upp inledningsvis, om huruvida ett paradigmskifte ägt rum eller ej kan mycket väl stamma härifrån. Förutom i Witt-Brattströms avhandling, som jag har hävdat på ett mer övergripande sätt antagit det franska perspektivet, finns det, trots sporadiska hänvisningar till franska teoretiker och paradigmskiften i de andra avhandlingarna, inga tydliga tendenser till

¹¹⁸ Toril Moi, "Moa Martinson som modernist", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1989:1, s. 70.

¹¹⁹ Ibid. s. 70.

att någon egentlig influens från det franska, språkteoretiska perspektivet skett. Kanske 1990-talet erbjuder en annan förståelse för de nya teorierna?

4. Vändpunkt

Kerstin Munck menar att det framförallt är under 1980-talet som den franska feminismen influerade den svenska feministiska litteraturvetenskapen och att 1990-talet anger ett sjunkande intresse för de franska teoretikerna. Även jag ser en signifikant vändpunkt i den teoretiska diskussionen, inte minst, och i enighet med Munck, i 1994 års *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Men dessförinnan finns det anledning att notera att det i början på 1990-talet går att skönja ett fördjupat intresse för de franska feministiska teorierna, och framförallt för Julia Kristeva. Likaså förekommer det en månggrenad kritisk debatt om huruvida dennas teorier är feministiskt gångbara eller ej. Det är framförallt dessa två skeenden jag skall diskutera i det följande.

4.1. Kampen om Kristeva

4.1.1. Upptakt

I början av 1990-talet publicerades hela tre översättningar med Kristevas arbeten: *Stabat Mater* (1990), *Främlingar för oss själva* (1991),¹²⁰ och *Fasans makt* (1991).¹²¹ 1994 kom även en översättning av ett urval av Luce Irigarays texter *Könsskillnadens etik och andra texter*,¹²² och 1995 kom slutligen Carin Franzéns doktorsavhandling *Att översätta känslan om Kristevas poetik*.¹²³ Det är intressant att notera att ingen av dessa översättningar diskuteras eller introduceras i relation till det paradigmskifte som är fokus för denna studie; till skillnad från till exempel Mois, i teoriavsnittet citerade, introduktion till *French Feminist Thought*, som gör en tydlig skillnad mellan de olika feministiska teoretiska utgångspunkterna görs inga ansatser till en sådan uppdelning i de svenska översättningarna. Irigarays inledande förord till den svenska utgåvan tangerar förvisso ämnet i sin diskussion om kvinnlig skillnad och jämställdhet, men Irigaray skriver inte i relation till litteraturvetenskapliga frågor och översättningen tycks heller inte gjort något avtryck i den litteraturvetenskapliga disciplinen.¹²⁴ I inledningarna till såväl *Fasans makt* som *Främlingar för oss själva* är det feministiska perspektivet frånvarande, även om den intervju mellan Witt-Brattström och Kristeva som inleder *Främlingar för oss själva* finns i omarbetat skick i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (1991) där diskussionen har ett mer könsteoretiskt perspektiv.¹²⁵ *Stabat mater*, däremot, som inleds

¹²⁰ Julia Kristeva, *Främlingar för oss själva*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm, 1991).

¹²¹ Julia Kristeva, *Fasans makt*, övers. Agneta Rehal och Anna Forsberg (Göteborg, 1991).

¹²² Luce Irigaray, *Könsskillnadens etik och andra texter*, övers. Christina Angelfors (Stockholm/Stehag, 1994).

¹²³ Carin Franzén, *Att översätta känslan* (diss.) (Stockholm, 1995).

¹²⁴ Irigaray, s. 7ff.

¹²⁵ Ebba Witt-Brattström, "Främlingskap – intervju med Julia Kristeva", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1991:3 s. 41 – 47.

av Witt-Brattström, har en tydlig feministisk vinkel, där framförallt moderskapets roll lyfts fram som politisk variabel såväl som centralt i det konstnärliga skapandet. Men inte heller Witt-Brattström berör här det paradigmskifte som är fokus för denna uppsats.¹²⁶

Det är framförallt Witt-Brattström som under 1990-talet står för såväl den teoretiska som den litteraturanalytiska feministiska produktionen kopplad till de franska teoretikerna. Genom en rad artiklar och analyser, som numera finns samlade i essäsamlingen *Ur könets mörker* (1993/2003) befäster Witt-Brattström sin plats som främsta introduktör av dessa teorier för den feministiska litteraturvetenskapen.¹²⁷ *Ur könets mörker* är den publikation som kommer närmast något som kan kallas svensk textbok för fransk feministisk teori och analys i Sverige. Utöver denna kan *Feministisk bruksanvisning* (1995) nämnas, som genom inlägg av Birgitta Holm, Ebba Witt-Brattström, Kristin Järvstad och Eva Adolfsson söker visa en mer motsägelsefull bild av de franska teoriernas inflytande på disciplinen.¹²⁸

Flera av Witt-Brattströms analyser i *Ur könets mörker*, som den ovannämnda ”Ur textens mörker” eller ”Slagen som lämnar spår” (1991),¹²⁹ om Marguerite Duras, vilken förövrigt är en god ingång till den stora internationella feministiska och psykoanalytiskt influerade forskningen i Duras författarskap, utgör intressanta exempel på hur teorierna kan användas i konkreta analyser, medan de teoretiska avsnitten ”Bortom fallos”¹³⁰ och ”Post partum madonna”,¹³¹ ger insyn i de teoretiska grunderna. Det kan dock vara värt att nämna att Witt-Brattströms forskning framförallt präglas av särskilda frågeställningar om kvinnlig sexualitets- och kanske framförallt moderskapsdiskurs i litteraturen och samhället. Många av hennes analyser, liksom hennes teoretiska reflektioner, kretsar kring ett försök att just avtäckas en modersdiskurs i den svenska litteraturhistorien. Den feministiska aspekten häri har bemötts med viss skepsis, bland annat av Margaretha Fahlgren i hennes anmälan av *Ur könets mörker*

¹²⁶ Jag har ovan diskuterat den feministiska etiska funktionen av att inkorporera moderskapsdiskursen i den politiska kampen.

¹²⁷ Ebba Witt-Brattström, *Ur könets mörker Etc.: litteraturanalyser 1983 – 1993; Ur könets mörker Etc. litteraturanalyser 1993 - 2003* (Stockholm, 1993/2003).

¹²⁸ *Feministisk bruksanvisning*, red.: Claudia Lindén och Ulrika Milles (Stockholm, 1995). De fyra essäer som jag åsyftar är Holms ”Eurydike och den manliga textens (P)Rosa”, s. 22 – 47; Järvstads ”Kristeva i en återvändsgränd”, s. 68 – 82; Witt-Brattströms ”Hypotesen om den kvinnliga läsaren och narratologins enögda mås”, s. 83 – 101, samt Adolfssons ”Ödelandet, kvinnan och skriften”, s. 117 – 142. Dessa fyra uppsatser diskuteras på olika håll i denna uppsats, men det kan vara av intresse att notera att de alla finns samlade i denna essäsamling som ett gott försök att visa på olika ställningstaganden till den franska feminismens fördelar och problem.

¹²⁹ Ebba Witt Brattström, ”Slagen som lämnar spår” (1991), i *Ur könets mörker Etc. Litteraturanalyser 1983 – 1993* (Stockholm, 2003) s. 31 – 49.

¹³⁰ Ebba Witt Brattström, ”Bortom fallos” (1990), i *Ur könets mörker Etc. Litteraturanalyser 1983 – 1993* (Stockholm, 2003) s. 15 – 30.

¹³¹ Ebba Witt Brattström, ”Post partum madonna” (1994), i *Ur könets mörker Etc. Litteraturanalyser 1983 – 1993* (Stockholm, 2003) s. 14 – 28.

i *Samlaren* (1993),¹³² men även Kristin Järvstad, vilkens Kristeva-kritiska artikel jag kommer att diskutera längre fram, framhåller att modersperspektivet är problematiskt.¹³³ Att den kvinnliga subjektspositionen knyts så nära till moderskapets roll tycks av dessa feminister ses som ett riskabelt projekt som likställer kvinnlighet med moderskapsfunktionen.

För en mer språkteoretisk inblick i den franska feminismen bör Synnöve Clasons belysande artikel ”Språk och kön i psykoanalysens spegel” (1990) i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nämnas.¹³⁴ Clasons genomgång av de tre fransyskorna, som förövrigt även den tar sin utgångspunkt i Mois *Sexual/Textual Politics*, ger inte bara en intressant insikt i deras olika feministiska projekt utan placerar sig också inom det paradigmskifte som den här uppsatsen undersöker. Clason, som verkar se det gynokritiska perspektivet som något förlegat, tycks till och med leverera en dold kritik mot den svenska forskningens anammande av de franska teorierna. Då hon avslutningsvis kommer in på det inhemska forskningsfältet frågar hon sig: ”om det inte stannar vid yttre justeringar, någon sorts verbal kosmetik, och taktiska hänsynstaganden, om själva tänkandet inte revolutioneras.”¹³⁵ Clason lägger här stor vikt vid de franska teoriernas insatser som hon menar ”inte bara synliggjort kvinnan för att ge henne rättmätigt utrymme i jämställdhetens namn, utan även [...] att bryta ner de egna tankesystemen som även kvinnor är fångade i.”¹³⁶ Detta, att utnyttja negativiteten, att utifrån kunskapen om behovet om kvinnans negerande vara, framhåller Clason i Mois efterföljd som den feministiska vetenskapens väg framåt. Men som undersökningen visat så här långt, och som även visas längre fram, är verkligheten inte alla av samma åsikt.

4.1.2. Dialogperspektivet – ett tveeggat verktyg

Om Clason visar en skepsis mot det kvinnolitteraturhistoriska projektet utvecklar Witt-Brattström under den här tiden sitt egna perspektiv. Ovan, i relation till avhandlingen om Martinson, diskuterades huruvida Witt-Brattströms avhandlingsarbete kan anses fokuserat på att avtäcka en särskild kvinnlig modernism, som till exempel Larsson hävdar, eller om man kan skönja ett mer revolutionerande projekt. I en av artiklarna i *Ur könets mörker* tas denna frågeställning upp för teoretisk reflektion, och det ’dialogperspektiv’ som Witt-Brattström utarbetat blir under den här tiden föremål för diskussion. I artikeln ”Har litteraturhistorien ett

¹³² Margareta Fahlgen, ”Recension av *Ur könets mörker*. Litteraturanalyser av Ebba Witt-Brattström.”, i *Samlaren* (Uppsala, 1993) s. 205 – 206.

¹³³ Kristin Järvstad, ”Kristeva i en återvändsgränd”, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1 s. 61.

¹³⁴ Synnöve Clason, ”Språk och kön i psykoanalysens spegel”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1990:1 s. 43 – 53.

¹³⁵ Ibid. s. 51.

¹³⁶ Ibid. s. 51.

kön?”(1991),¹³⁷ som närmast kan liknas vid ett feministsikt litteraturvetenskapligt manifest, förklarar Witt-Brattström vikten av att ställa ”de två [den manliga och den kvinnliga] historieskrivningarna [...] emot varandra”,¹³⁸ eller som hon förtydligar i en intervju i *Tidskrift för litteraturvetenskap*: ”[p]å en nivå handlar det om integrering; vi måste integrera vår kunskap om den kvinnliga litterära traditionen.”¹³⁹ Dialogperspektivet är, som framkommer i intervjun, direkt avhängigt projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* en unik nordisk satsning om fem band som publicerades under 1990-talet, och som Witt-Brattström menar ”kommer att skapa ett helt annat underlag för uppfattningar om vad kvinnligt skrivande är.”¹⁴⁰ Dialogperspektivet förutsätter alltså å ena sidan en separat kvinnotradition, ett konstruerande av en sådan; å andra sidan innebär den begynnande dialogen som Witt-Brattström förespråkar, en dekonstruktion av de manliga genrerna och periodindelningarna. Hur skall man då förhålla sig till detta perspektiv?

Inom det paradigmskifte som Moi förespråkade framstår Witt-Brattströms perspektiv som paradoxalt. Utifrån Mois resonemang skulle man hävda att det inte är nödvändigt att konstruera en kvinnotradition för att dekonstruera den patriarkala traditionen, utan att ett sådant konstruerande snarare riskerar att få en motsatt effekt. Det skeva i ett adderande och segregande projekt är något som inte minst den feministiska kritiken av den patriarkala kanon visat exempel på. Det är också i denna något problematiska förutsättning som Carin Franzén tar avstamp i sin första kritik mot den feministiska disciplinen. Med sin kritiska infallsvinkel till det feministiska anammandet av Kristevas teorier, framförallt i avhandlingen *Att översätta känslan*, framstår Franzén som den andra Kristeva-kännaren, jämte Witt-Brattström, på den svenska litteraturvetenskapliga arenan. I en intervju med Kristeva i *Tidskrift för litteraturvetenskap* (1994),¹⁴¹ går Franzén ut med vad som kan läsas som ett direkt försök till kritik av Witt-Brattströms feministiska projekt; en kritik som förövrigt återkommer i hennes avhandling ett år senare. I intervjun undrar Franzén hur Kristeva ställer sig till den feministiska forskning som vill ”bryta med den litterära och teoretiska kanon som är rådande”, och som förespråkar läsande av framförallt kvinnliga författare.¹⁴² Denna form av feminism förhåller sig Kristeva inte oväntat skeptisk till, som förklarar att hon ”tror inte att

¹³⁷ Witt-Brattström, ”Har litteraturhistorien ett kön?” (1991), i *Ur könets mörker*, s. 228 – 245.

¹³⁸ Ibid. s. 237.

¹³⁹ Ebba Witt-Brattström och Leif Dahlberg, ”Vad vill litteraturvetenskapen? – en intervju med Ebba Witt-Brattström”, i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1993:1 s. 91.

¹⁴⁰ Ibid. s. 86.

¹⁴¹ Carin Franzén, ”Litteraturvetenskapen och den subjektiva erfarenheten – en intervju med Julia Kristeva”, i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1994:1 s. 101 – 106.

¹⁴² Ibid. s. 104f.

man kan fastställa ett särskilt värde på litteratur bara för att den är skriven av kvinnor. Kvinnor kan liksom män säga enormt mycket dumheter”, menar Kristeva.¹⁴³

Det finns onekligen en (oöverstiglig?) diskrepans mellan dessa två perspektiv, det adderande och det dekonstruerande, som vidare kan härledas till ett av den feministiska forskningens stora grundläggande dilemman: å ena sidan det feministiska perspektivet som ser behovet av en motgrupp mot de patriarkala föreställningar som undertrycker kvinnor som kvinnor, och å andra sidan en förståelse för att sådana grupperingar riskerar att generalisera eller homogenisera en kvinnlig mångfald. Vad gäller den feministiska litteraturvetenskapen är den brännande frågan här huruvida föreställningar om en kvinnlig litterär tradition, eller specifika estetiska kvinnogenrer, riskerar att undertrycka mångfalden i kvinnliga författares texter, eller om samlande projekt som *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* är ett nödvändigt forum för att diskutera undanträngd litteratur? Samtidigt som Witt-Brattströms resonemang kan te sig alltför fokuserat på författarens kön finns det trots allt en poäng i detta perspektiv, som jag vill mena inte står i kontrast till, utan snarare följer den dekonstruktiva logiken som fransyskorna inspirerat till. För om den patriarkala litteraturtraditionen har ett behov av att undertrycka någon särskild del av det litterära arvet – i det här fallet litteratur skriven av kvinnor – så finns det givetvis en anledning att lyfta dessa texter och låta dem möta den litterära traditionen. Denna tanke snarare återknyter till fransyskornas uppmärksammande av kvinnan som negation, för om den kvinnliga författaren är ’det skrivande könet som inte är ett’, för att tala med Irigaray, eller om kvinnors texter är det som den litteraturhistoriska traditionen har måstat renas från för att parafrasera Kristeva och Witt-Brattström, så ter sig framhållandet av den kvinnliga författarens texter återigen högst viktigt.

Medan till exempel Clason och Sandbach-Dahlström ovan i sina teoretiska inlägg till stor del följer Mois resonemang som fokuserar på den feministiska funktionen av att destabilisera *språkssystemet* och tar avstånd från den kvinnolitteraturhistoriska forskningens samlande projekt sällar sig inte Witt-Brattström till detta avståndstagande av kvinnolitteraturforskningen. Faktum är att Witt-Brattström i uppsatsen ”Hypotesen om den kvinnliga läsaren” (1995) några år senare explicit propagerar för det kvinnohistoriska perspektivet genom att kritiskt framhålla hur ”[d]et är ett faktum att den feministiska litteraturforskningen *internationellt* [min kurs.] utvecklats vid sidan av men parallellt med att den litterära teorin blivit en del av filosofin. Dekonstruktionen satte frågetecknen vid det kvinnliga subjektet vi försökte rekonstruera i texten, [och] poststrukturalismen hånade våra

¹⁴³ Ibid. s. 105.

försök att förankra kvinnors litteratur historiskt”.¹⁴⁴ Witt-Brattströms skepsis till den internationella utvecklingen inom disciplinen, som kontrasteras med framhållandet av *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*, pekar mot vad jag skulle vilja framhålla som en viktig faktor i antagandet av den franska feminismen i Sverige, nämligen det svåra, eller till och med omöjliga, i att teoretisk sammanfoga ett franskt dekonstruerande och språkteoretiskt feministiskt perspektiv och ett kvinnohistoriekonstruerande sådant. Frågan om vilken inverkan projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* kan tänkas haft för den svenska disciplinens anammande av de franska teorierna är värd att lyftas. Det faktum att projekten är teoretiskt motstridiga torde ha haft en viss inverkan på förståelsen för såväl det kvinnolitteraturhistoriska projektet som anammandet av fransyskorna. Interrelationerna är ett intressant forskningsämne i sig som här bara tål att nämnas, men det är antagligen inte någon slump att de två forskare som i den här undersökningen visat sig mest intresserade av att anta det franska språkteoretiska perspektivet, alltså Sandbach-Dahlström och Clason, kommit från andra institutioner än den svenska litteraturvetenskapliga, nämligen från den engelska och tyska.

Innan jag går vidare för att diskutera en annan gren av den svenska kritiken mot den franska feminismen, skall jag återvända till frågan om det (o)användbara vad gäller begreppen det semiotiska, symboliska och choran som feministiska analyskategorier, som lyftes i kapitel tre.

4.1.3. *Det symboliska och det semiotiska – begreppskonfusion*

Eva Adolfssons essäsamling *I gränsland* framhålls av såväl Forsås-Scott som Munck som exempel på franskinspirerad feministisk litteraturvetenskap, och i det följande skall jag i relation till frågan om Kristevas symboliska och semiotiska som fruktbart för feministisk teori, vända mig till Adolfssons uppsatser ”Ödlandets skrift – Stina Aronsson”(1984),¹⁴⁵ och den mycket omarbetade versionen ”Ödlandet, kvinnan och skriften”(1995).¹⁴⁶ För att lyfta de teoretiska frågorna hänvisar jag också till Adolfssons mer teoretiskt reflekterande uppsats ”I gränsland – ’det kvinnliga’ och moderniteten”(1991).¹⁴⁷

Förutom Kristevas abjektionsbegrepp, som inspirerat en rad forskare, däribland Holm, Witt-Brattström och Svanberg, och som diskuterades i föregående kapitel har även Kristevas

¹⁴⁴ Ebba Witt-Brattström, ”Hypotesen om den kvinnliga läsaren”, i Claudia Lindén och Ulrika Milles (red.): *Feministisk bruksanvisning* (Stockholm, 1995) s. 85f.

¹⁴⁵ Eva Adolfsson, ”Ödlandets skrift – Stina Aronsson” (1984), i *I gränsland* (Stockholm, 1991) s. 300 – 314.

¹⁴⁶ Eva Adolfsson, 1995, s. 117 – 142.

¹⁴⁷ Eva Adolfsson, ”I gränsland – ’det kvinnliga’ och moderniteten” (1991), *I gränsland* (Stockholm, 1991) s. 315 – 351.

teorier om det symboliska och semiotiska i språket fått viss uppmärksamhet av svenska feministiska forskare. Dessa helt centrala begrepp i Kristevas poetik togs också upp av Moi i *SexualTextual Politics*. Men Moi ställde sig också delvis frågande till vilken funktion de semiotiska drifternas språkliga potential egentligen kunde ha för en social och politisk feminism, och som jag redan påpekat, i relation till Holm ovan, är det inte helt uppenbart vilken funktion begreppen har i en feministisk analys.

I "Ödelandets skrift – Stina Aronson", söker Adolfsson närma sig olika texter av Aronson genom att bland annat definiera "urgrunden [...] ett förspråkligt rum" i texten.¹⁴⁸ Choran, som Kristeva kallar denna rytmiska påminnelse om den förspråkliga relationen med modern, är den rytm som Adolfsson tycker sig skönja i framförallt Aronsons modernistiska text *Hitom himlen*. Vad gäller teoretisk reflektion är Adolfssons essä knapphändig, men att Aronsons text vittnar om något förspråkligt, att berättelsen sker där, i rytmen och brotten med det betecknande språket framhåller hon som viktigt. Vilken är då funktionen av att framhålla detta semiotiska? Varför, kan man fråga med Moi, är det så viktigt att visa på det uppbrutna språket? För Adolfsson ligger svaret i den kvinnliga författarinstansen: "är det en väg som i synnerhet är de kvinnliga författarnas?" frågar hon sig.¹⁴⁹ Denna frågeställning blir också ingången till den omarbetade versionen som publiceras elva år senare, men den här gången svävar Adolfssons utgångspunkt, lite paradoxalt, mellan frågan om det särskilt kvinnliga i att skriva om en ödelandets plats, som hon läser som "en sorts litterärt återvändande till 'den preoidipala moderns' gränsland", och Moïs påstående om att den pre-oidipala modern trots allt inte kan förstås som något kvinnligt.¹⁵⁰ Utan att gå in i detalj på alla de olika spår som denna långa analys följer, så kan man genomgående skönja en problematisk motsägelsefullhet i Adolfssons resonemang som kanske bäst sammanfattas med en rädsla för essentialism ackompanjerad med en brist på reflektion över vad den feministiska målsättningen blir om man söker frångå ett uppvärderande av en specifik kvinnlig företeelse i texten. Denna ambivalens tar sig än tydligare uttryck i den mer teoretiskt reflekterande uppsatsen "I gränsland – 'det kvinnliga' och moderniteten", där Adolfsson å ena sidan tar starkt avstånd från en vetenskap som "snöra[r] in alla dessa [kvinnlige] författarskap i korsetten av att vara ett enda Kvinnligt Skrivande",¹⁵¹ samtidigt som hon medger att "[d]et finns en alldeles för stor frestelse, [...] frestelsen Den Kvinnliga Författaren".¹⁵²

¹⁴⁸ Adolfsson, 1984, s. 307.

¹⁴⁹ Ibid. s. 314.

¹⁵⁰ Adolfsson, 1995, s. 120 och s. 124.

¹⁵¹ Adolfsson, 1991, s. 318.

¹⁵² Ibid. s. 336.

I sin avhandling *Att översätta känslan* om Kristevas poetik tar Franzén bland annat upp den feministiska forskningens relation till Kristevas teorier, och just användandet av det semiotiska och symboliska blir föremål för en längre diskussion.¹⁵³ Franzén identifierar här två områden där Kristevas språkteori blivit föremål för diskussion: å ena sidan i frågan om huruvida teorin kan tjäna som grund för att säga något om kvinnors språk, å andra sidan huruvida teorierna kan användas för att kritisera patriarkala strukturer.¹⁵⁴ Adolfssons uppsatser är exempel på det första anammandet, och som vi redan med Moi kan konstatera grundar sig på ett missförstånd av begreppen, eller som Franzén skriver, en vilja att få dem att betyda något som de inte gör.¹⁵⁵ Franzén har, även om hennes kritik ibland kan te sig väl polemisk, onekligen en poäng när hon framhåller att det finns vissa svårigheter i att ”alltför ensidigt fokusera[...] en kvinnoproblematik” i Kristevas teoretiska arbete.¹⁵⁶ Här måste jag hålla med Franzén, och även till exempel Sandbach-Dahlström som ovan framhållit, att den feministiska potentialen är något som i grunden rör alla talande subjekt, nämligen i förståelsen för språkets konstituerande och därmed dess förändrande potential.¹⁵⁷ Att, som Adolfsson, söka länka det semiotiska till den kvinnliga författaren är snarare ett uttryck för svårigheten att överge det gynokritiska projektet.

Den andra formen av diskussion som Kristevas teori om det symboliska och semiotiska varit fokus för ligger till grund för Kristin Järvstads artikel ”Kristeva i en återvändsgränd”, och därmed är den här undersökningen framme vid en vändpunkt och slutpunkt.

4.2. Vändpunkt

4.2.1. Vändpunkten 1994

Som Munck framhållit kan 1994 års *Kvinnovetenskaplig tidskrifts* temanummer ”Feministisk litteraturforskning” med behållning kontrasteras mot 1984-års ”Kvinnolitteraturforskning”; om 1984-års nummer anses vara en introduktion till den franska feminismen är 1994-års nummer en indikation på att intresset för de franska feministerna svalnat. Med stor marginal är Bourdieus sociologi här den teoretiska influensen, och de artiklar som berör den franska feminismen är kritiska, eller vittnar om ett övergående intresse. Detta gäller inte minst ovan nämnda Kristin Järvstads artikel ”Julia Kristeva i en återvändsgränd” som, placerad just där

¹⁵³ Franzén, 1995, s. 35 – 39.

¹⁵⁴ Ibid. s. 35.

¹⁵⁵ Ibid. s. 38.

¹⁵⁶ Ibid. s. 35.

¹⁵⁷ Jfr. ibid. s. 38.

Witt-Brattströms introducerande artikel stod att finna tio år tidigare, tydligt markerar ett avståndstagande från den franska teoretikern.

Järvstads artikel, som i mångt och mycket går i dialog, eller kanske snarare polemik, med just Witt-Brattströms introducerande artikel, har som utgångspunkt att undersöka vad som sker med den kvinnliga författaren inom Kristevas teoribygge.¹⁵⁸ Järvstads resonemang bygger förvisso, som till exempel Franzén påpekat,¹⁵⁹ på en alltför enkel koppling mellan det semiotiska och den biologiska kvinnan, men hennes artikel är intressant ur ett annat perspektiv. På ett mycket tydligt sätt vittnar nämligen Järvstad om en mer övergripande trend inom den feministiska disciplinen som har kunnat skönjas ända sedan Birgitta Holms artikel ”Euridike och den manliga (P)Rosan”, nämligen en otillfredsställelse i det språkanalytiska feministiska litteraturvetenskapliga projektet. Att lyssna sig till det outtalade i språket, ”kan [en sådan strategi] [...] överhuvudtaget gagna kvinnan?”, frågar sig Järvstad.¹⁶⁰

Ett annat exempel på samma form av kritik är Cristine Sarrimos uppsats ”Det kvinnliga subjektets dekonstruktion och rekonstruktion” i uppsatssamlingen *Efter dekonstruktionen* (1994).¹⁶¹ I ett resonemang som liknar Holms och Järvstads menar även Sarrimo att ”[v]i har nått så långt det är möjligt i dekonstruktionen av Kvinnan [...] Nu behövs återigen en rekonstruktion av subjektet och identiteten och en regelrätt politisering av könsfrågorna.”¹⁶² Liksom Järvstads artikel vittnar Sarrimos om en bristande tilltro till den ’negativa feminism’, eller den feminism som har som funktionen av en ’konfliktdiskurs’, som Moi förespråkat ett decennium tidigare.

4.2.2. I de franska efterdyningarna

I samma nummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* publiceras också artikeln ”Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning”,¹⁶³ som är en sammanställning av enkätsvar från tio av de då verksamma feministiska litteraturforskarna om sin syn på det gångna decenniets teoretiska influenser och viktiga händelser inom disciplinen. Även i enkätsvaren går att skönja en, om än inte lika drastisk, tendens till vändning bort från den franska feminismen. Intressant är att flera av forskarna här vittnar om det betydelsefulla inflytandet de franska teorierna haft på disciplinen under det gångna decenniet; detta gäller till

¹⁵⁸ Järvstad, s. 56.

¹⁵⁹ Franzén, 1995, s. 36f.

¹⁶⁰ Järvstad, s. 60.

¹⁶¹ Cristine Sarrimo, ”Det kvinnliga subjektets dekonstruktion och rekonstruktion”, i Claes-Göran Holmberg et al. (red.): *Efter dekonstruktionen* (Lund, 1994) s. 67 – 73.

¹⁶² Ibid. s. 72.

¹⁶³ Gunilla Domellöf et al., ”Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning”, i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1, s. 94 – 103.

exempel Gunilla Domellöf som indikerar att det paradigmskifte jag velat undersöka faktiskt skett inom disciplinen,¹⁶⁴ och Birgitta Svanberg som framhåller det franska inflytandets stora inverkan.¹⁶⁵ Andra, som till exempel Birgitta Holm, förhåller sig något mer skeptiskt till att placera den feministiska forskningen inom något sådant skifte,¹⁶⁶ medan Ebba Witt-Brattström slår ännu ett slag för sitt dialogperspektiv.¹⁶⁷

Även om enkätdeltagarna vittnar om olika syn på huruvida ett paradigmskifte skett eller ej återkommer nästan alla till två huvudhändelser under det gångna decenniet: den höjda teoretiska medvetenheten, som inte sällan länkas till Mois *Sexual/Textual Politics*, samt arbetet med projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*. Det faktum att dessa två linjer utvecklats parallellt i Sverige är de flesta forskare överens om, men bara en forskare, Ingrid Holmquist, tycks uppmärksamma den problematik jag har lyft om det svåra i att teoretiskt anamma båda dessa linjer i och med att de utgår från motsatta feministiska utgångspunkter. Holmquists syn på det feministiska litteraturvetenskapliga fältet visar hur den mer historiskt kontextualiserande forskningen, som hon menar kom att utvecklas under 1990-talet kan läsas som en reaktion mot 1980-talets dekonstruerande feminismen, och samtidigt framhåller hon den paradoxala tendens som dessa två linjer utgör: ”i den mångfald som kvinnolitteraturforskningen har varit under de senaste tio åren har den nordiska kvinnolitteraturhistorien inneburit en sammanhållande kraft”, förklarar Holmquist. Frågan är om denna kraft i Sverige varit så pass stark att någon egentlig ’lingvistisk vändning’ uteblev? Den ambivalens som den svenska feministiska disciplinen haft gentemot det franskinspirerade perspektivet sätts i Holmquists reflektion in i ett historiskt och socialt sammanhang: ”ett historiskt tänkande fanns [...] under hela perioden genom *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* som var en produkt av det tidiga 1980-talets stora intresse för frågan om en kvinnlig litterär tradition”,¹⁶⁸ förklarar Holmquist, något som för mig under arbetes gång framstått som en viktig faktor till den skepsis som kunnat skönjas gentemot det poststrukturalistiska, dekonstruktivistiska projektet som Moi lanserade på 1980-talet.

¹⁶⁴ Jfr. ibid. s. 94.

¹⁶⁵ Ibid. s. 101.

¹⁶⁶ Ibid. s. 96.

¹⁶⁷ Ibid. s. 102.

¹⁶⁸ Ibid. s. 97.

5. Efterreflektion. Avslutande diskussion

Går det då att tala om ett teoretiskt paradigmskifte inom den svenska feministiska litteraturvetenskapliga disciplinen? Som tidigare forskning visat finns det ingen konsensus i frågan, och denna brist på samförstånd visar sig återigen, och med ännu större tydlighet, i ett nummer av den feministiska tidskriften *Bang* som utkom 2006. Här diskuteras hur den postmodernistiska feminismen tagit sig ut inom den svenska akademien fram till dags dato, och då min undersökning bara sträcker sig fram till 1995 kan det avslutningsvis vara intressant att notera att man fortfarande 2006 förhåller sig så pass olika till den poststrukturalistiska vändningen inom feministisk teori. Framförallt framstår kontrasterna mellan Eva Borgströms artikel ”Segrarna skriver dålig historia”,¹⁶⁹ och Claudia Lindéns ”Ingen postmodernism utan feminism”,¹⁷⁰ som talande exempel vad gäller motsättningarna i synen på frågan. Medan Borgström framhåller hur den postmodernistiska teoretiska feminismen varit dominerande inom det akademiska feministiska perspektivet, menar Lindén att det i Sverige tycks ha varit svårt att sammanföra de teoretiska utgångspunkterna i dessa tankegångar med ett feministiskt projekt. Vad gäller den litteraturvetenskapliga disciplinen framhåller Borgström en önskan om att återvända till det kvinnliga författarsubjektet,¹⁷¹ medan Lindén tycks mena att de vetenskapsteoretiska reflektionerna som den franska feminismen internationellt gett upphov till knappt verkat inom den svenska disciplinen.¹⁷²

Det är just denna brist på konsensus vad gäller disciplinens anammande av de franska teorierna som inspirerat till den här undersökningen och man kan inte undgå att fascineras och förundras av de skilda åsikter som finns i synen på disciplinens utveckling. Här finns det inte bara olika uppfattningar om fruktbarheten i ett skifte från Kvinno- till ’kvinna’, utan en diskussion om det överhuvudtaget skett någon sådan förskjutning i de teoretiska perspektiven. Denna ambivalens, eller brist på konsensus, ter sig dock nu mer förståelig. Som min undersökning visat har det pågått en teoretisk diskussion under framförallt slutet av 1980-talet, som stundtals inbegripit en ganska skarp retorik om behovet av att överge det gynokritiska perspektivet. Med hänvisning till artiklar som Sandbach-Dahlströms ”Dekonstruktion och feminism” eller Clasons ”Språk och kön i psykoanalysens spegel”, kan man förstå hur Munck eller Borgström kan framhålla att det skett ett skifte i poststrukturalistisk anda. Om man därutöver beaktar den kritik som uppstod i reaktion mot

¹⁶⁹ Eva Borgström, ”Segrarna skriver dålig historia”, i *Bang* 2006:3 s. 24 – 27.

¹⁷⁰ Claudia Lindén, ”Ingen postmodernism utan feminism”, i *Bang* 2006:3 s. 31 – 34.

¹⁷¹ Borgström, s. 27.

¹⁷² Lindén, s. 31.

detta poststrukturalistiska perspektiv under 1990-talet, som till exempel Järvstad och Sarrimo visar prov på, får man onekligen en uppfattning om att ett paradigmskifte genomgått. Samtidigt kan man med hänvisning till de litteraturvetenskapliga analyserna av till exempel Domellöf, Svanberg och Adolfsson förstå varför Larsson och även Lindén är av den åsikten att det inte skett något teoretiskt paradigmskifte; trots en dokumenterad medvetenhet om det internationella paradigmskiftet visar dessa arbeten på en stark gynokritisk tradition, och brist på reflektion över vad det franska perspektivet innebär. För att citera Clason kan man på sin höjd tala om en "verbal kosmetik" där själva tänkandet inte kan sägas ha revolutionerats nämnvärt.¹⁷³

Svårare är det att placera Witt-Brattströms forskning inom detta paradigmskifte, som enligt min mening genom sitt 'dialogperspektiv' visat på en feministisk litteraturvetenskaplig praxis som både tar det gynokritiska perspektivet i beaktning samtidigt som hon på ett vetenskapskritiskt sätt tagit sig an att dekonstruera patriarkala föreställningar inom den litteraturvetenskapliga strukturen. Trots det problematiska med att utgå från att ett konstruerande av en kvinnokanon är nödvändigt för detta perspektiv kan Witt-Brattströms perspektiv ändå förstås som exempel på en feministisk litteraturvetenskaplig praxis som lyckas sammanföra de två perspektiven, 'angloamerikansk' och 'fransk' feminism. Kanske har detta möjliggjorts just på grund av att man i Norden arbetat med det gynokritiska projektet *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* samtidigt som de franska influenserna sipprat in i den teoretiska debatten. För att svara på den frågan krävs dock en djupgående analys av de teoretiska utgångspunkterna och målsättningen i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* liksom en jämförande analys av om och hur de franska teorierna influerat den feministiska litteraturforskningen i de andra nordiska länderna; denna frågeställning förblir således obesvarad även om det framstår som en trolig tes.

Beroende på om man beaktar de teoretiska diskussionerna som förts, eller om man undersöker de litteraturanalyser som gjorts framstår således ett teoretiskt paradigmskifte som å ena sidan existerande och å andra nästan icke existerande inom de tidsramar som jag satt för den här studien. Avslutningsvis kan det dock vara intressant att blicka framåt, och reflektera över vad som skett efter 1995; har de franska teorierna helt fallit bort från den feministiska litteraturvetenskapliga diskussionen? En hastig överblick visar att så inte är fallet. Tvärtom, vänder sig feministiska forskare alltjämt till de franska teorierna för att tänka kring frågor om könsskillnad, språk, text och politik. Om den här undersökningen sträckt sig fram till idag

¹⁷³ Clason, s. 51.

skulle till exempel Hélène Cixous ha varit ett mer centralt namn än min undersökning ger en bild av, då bland annat Kerstin Munck under slutet av 1990-talet och 2000-talet satt sig att studera denna tänkare närmare.¹⁷⁴ En annan utblick som helt kort kan vara intressant att uppmärksamma är att Toril Moi, som var med och skapade den teoretiska brytpunkten som denna uppsats uppehållit sig vid, arbetat vidare i motsatt riktning. Utifrån helt andra språkteoretiska premisser har Moi på senare tid hävdad att teorier om kvinnlighet i allmänhet, och Lacan-inspirerade sådana i synnerhet, är ofruktbara för feministisk forskning,¹⁷⁵ men vad det innebär för feministisk teori och litteraturvetenskaplig praxis är en helt annan uppsats.

¹⁷⁴ Kerstin Munck, *Att föda text. En studie i Hélène Cixous författarskap* (Stockholm/Stehag, 2004).

¹⁷⁵ Toril Moi, "From femininity to finitude: Freud, Lacan, and feminism, again", i Irène Matthis (red.): *Dialogues on sexuality, gender and psychoanalysis* (London, 2004) s. 93 – 135.

Litteraturförteckning

Adolfsson, Eva, "Ödelandets skrift – Stina Aronsson" (1984), i Eva Adolfsson (red.): *I gränsland. Essäer om kvinnliga författarskap* (Stockholm, 1991) s. 300 – 314

Adolfsson, Eva, "I gränsland – 'det kvinnliga' och moderniteten" (1991), i Eva Adolfsson (red.): *I gränsland. Essäer om kvinnliga författarskap* (Stockholm, 1991) s. 315 – 351

Adolfsson, Eva, "Ödelandet, kvinnan och skriften", i Claudia Lindén Ulrika Milles (red.): *Feministisk bruksanvisning* (Stockholm, 1995). s. 117 – 142

Borgström, Eva, "Segrarna skriver dålig historia", i *Bang* 2006:3 s. 24 – 27

Cixous, Hélène, "Utdrag ur *La jeune née* (Den yngsta), 1975", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:4 s. 18 – 22

Claeson, Synnöve, "Språk och kön i psykoanalysens spegel", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1990:1 s. 43 – 53

Danius, Sara, "Från text till historia", i *Bonniers litterära magasin* 1988:4, s. 258 – 264

Domellöf, Gunilla, "Teoretiska diskussioner inom kvinnolitteraturforskningen", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:2-3 s. 6 – 17

Domellöf, Gunilla, *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som prosamodernist* (diss.) (Umeå/Stockholm, 1986)

Domellöf, Gunilla, et al., "Från kvinnolitteraturforskning till feministisk litteraturforskning", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1, s. 94 – 103

Fahlgren, Margaretha, "Recension av Gunilla Domellöf: *I oss är en mångfald levande. Karin Boye som prosamodernist och kritiker*", i *Samlaren* (Uppsala, 1987) s. 122 – 123

Fahlgren, Margaretha, "Recension av *Ur könets mörker. Litteraturanalyser av Ebba Witt-Brattström.*", i *Samlaren* (Uppsala, 1993) s. 205 – 206

Forsås-Scott, Helena, "From Concepts of Woman Studies to Gendered Texts: Feminist Literary Criticism in Sweden", i *Women's Studies International Forum* 1995:2 s. 223 – 233

Franzén, Carin, "Litteraturvetenskapen och den subjektiva erfarenheten – en intervju med Julia Kristeva", i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1994:1 s. 101 – 106

Franzén, Carin, *Att översätta känslan* (diss.) (Stockholm, 1995)

Gustavsson, Michael, "Litteraturteorins expansion. Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976 – 1995", i Bengt Landgren (red.): *Universitetsämne i brytningstider. Studier i svensk akademisk litteraturundervisning 1947 – 1995* (Uppsala, 2005) s. 449 – 623

Holm, Birgitta, *Selma Lagerlöf och ursprungets roman* (Stockholm, 1984).

Holm, Birgitta, "Toril Moi: Feminist Literary Criticism: Theory and Practice", i *Edda* 1986:4 s. 291 – 302

Holm Brigitta, "Det konstnärliga språket", i Lars Nylander (red.): *Litteratur och psykoanalys – en antologi om modern psykoanalytisk litteraturtolkning* (Stockholm, 1986) s. 244 – 276

Holm, Birgitta, "Eurydike och den manliga textens (P)Rosa", i *Ord & Bild* 1988:3 s. 28 – 43

Holm, Birgitta, "Litteraturvetenskap", i Harriet Clayhills (red.): *Kvinnohistorisk uppslagsbok* (Stockholm, 1991) s. 341 – 343

- Holm, Birgitta, "Selma Lagerlöf – föregångare till 1900-talets kontinentala språkteori", i Moira Linnarud (red.): *Språk och fiktion: ett nordiskt symposium om relationen mellan språkteori och skönlitteratur under 1900-talet* (Karlstad, 1995) s. 75 – 88
- Irigaray, Luce, "Förord", i *Könsskillnadens etik och andra texter*, övers. Christina Angelfors (Stockholm/Stehag, 1994)
- Iversen, Irene, "Innledning", i Irene Iversen (red.): *Feministisk litteraturteori* (Oslo, 2002) s. 9 – 63
- Järvstad, Kristin, "Kristeva i en återvändsgränd", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1994:1 s. 56 – 64
- Kristeva, Julia, "Un nouveau type d'intellectuel: le dissident" (1977), i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat mater*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm, 1990/1995), andra upplagan s. 64 – 72
- Kristeva, Julia, "Stabat mater" (1983), i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat mater*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm, 1990/1995) andra upplagan, s. 33 – 63
- Kristeva, Julia, *Främlingar för oss själva*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm, 1991)
- Kristeva, Julia, *Fasans makt*, övers. Agneta Rehal och Anna Forsberg (Göteborg, 1991)
- Lagerroth, Ulla-Britta, "Recension av Birgitta Holm: *Selma Lagerlöf och ursprungets roman.*", i *Sammlaren* (Uppsala, 1985) s. 113 – 116
- Larsson, Lisbeth, "Feministisk litteraturvetenskap i förvandling" i Staffan Bergsen (red.): *Litteraturvetenskap – en introduktion* (Lund, 2002) s. 115 – 127
- Lindén, Claudia, "Ingen postmodernism utan feminismen", i *Bang* 2006:3 s. 31 – 34
- Moi, Toril, *Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory* (diss.) (London, 1985)
- Moi, Toril, "Introduction. Feminist Thought and the Women's Movement", i Toril Moi (red.): *French Feminist Thought* (Oxford/New York, 1987) s. 1 – 13
- Moi, Toril, "Moa Martinson som modernist", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1989:1 s. 70 – 74
- Moi, Toril, "What is a Woman? Sex, Gender and the Body in Feminist Theory" i *What is a Woman?* (Oxford, 1999), s. 3 – 120
- Moi, Toril, "From femininity to finitude: Freud, Lacan, and feminism, again", i Irène Matthis (red.): *Dialogues on sexuality, gender and psychoanalysis* (London, 2004) s. 93 – 135
- Munck, Kerstin, "Genusforskningens utveckling: litteraturvetenskap", i Karin Landmér och Hanna Wetterholm (red.): *Genusvägar* (Malmö, 2002) s. 193 – 216
- Munck, Kerstin, *Att föda text. En studie i Hélène Cixous författarskap* (Stockholm/Stehag, 2004)
- Nordenstam, Anna, "Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäret 1967 – 68", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005:4 s. 55 – 65
- Nordin Hennel, Ingeborg, "Birgitta Svanberg, *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstiernas romanserie Fröknirana von Phalen* (1989)", i *Sammlaren* (Uppsala, 1990) s. 104 – 108
- Sandbach-Dahlström, Catherine, "Dekonstruktion och feminism", i *Häften för kritiska studier* 1988:4 s. 49 – 56
- Sarrimo, Cristine, "Det kvinnliga subjektets dekonstruktion och rekonstruktion", i Claes-Göran Holmberg et al. (red.): *Efter dekonstruktionen* (Lund, 1994) s. 67 – 73
- Svanberg, Birgitta, *Sanningen om kvinnorna. En läsning av Agnes von Krusenstiernas romanserie Fröknarna von Phalen* (diss. Stockholm, 1989)

Witt-Brattström, Ebba, "Den främmande kvinnan – presentation av Julia Kristeva", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1984:2-3 s. 46 – 55

Witt-Brattström, Ebba, "En kvinna tar till orda – Intervju med Hélène Cixous", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1987:4 s. 14 – 17

Witt-Brattström, Ebba, *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet* (diss.) (Stockholm, 1988)

Witt- Brattström, Ebba, "Förord", i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat mater* (Stockholm, 1991/1995) andra upplagan, s. 7 – 8

Witt-Brattström, Ebba, "Introduktion" i Ebba Witt-Brattström (red.): *Stabat Mater* (Stockholm, 1991/1995) andra upplagan, 9 – 29

Witt-Brattström, Ebba, "Främlingskap – intervju med Julia Kristeva", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1991:3 s. 41 – 47

Witt-Brattström, Ebba, "Slagen som lämnar spår" (1991), i *Ur könets mörker* (Stockholm, 1993/2003), s. 31 – 49

Witt-Brattström, Ebba, "Bortom fallos" (1990), i *Ur könets mörker* (Stockholm, 1993/2003), s. 15 – 30

Witt-Brattström, Ebba, "Post partum madonna" (1994), i *Ur könets mörker* (Stockholm, 1993/2003), s. 14 – 28

Witt-Brattström, Ebba, "Har litteraturhistorien ett kön?" (1991), i *Ur könets mörker* (Stockholm, 1993/2003) s. 228 – 245

Witt-Brattström, Ebba, och Leif Dahlberg, "Vad vill litteraturvetenskapen? – en intervju med Ebba Witt-Brattström", i *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1993:1 s. 85 – 93

Witt-Brattström, Ebba, "Hypotesen om den kvinnliga läsaren", i Claudia Lindén och Ulrika Milles (red.): *Feministisk bruksanvisning* (Stockholm, 1995) s. 83 – 101